12621

HİLMİ YÜCEBAŞ

Karikatür Üstatlarımız

Cem ve Ramiz

780

Ahmed Ağaoğlu

«İlhamını (Ahmed) ten alır felsefe ilmi
(Sokrat) demek ünvanına şâyan olacaktır..»
1928 **Nef'ii Zaman**

Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı bu eserde: Kıymetli mütefekkir ve büyük türkçü **Ahmed Ağaoğlu'nun** hayatını, hususiyetlerini, mücadelelerini, hâtıralarını ve seçme yazılarını alâka ile okuyacaksınız. Yakında çıkıyor.

EDEBİ ESERLER

	Fiatı
Türk Mizahçıları	**400**
Hiciv Edebiyatı Antolojisi	**500**
Filozof Rıza Tevfik (Üçüncü Basılış)	**300**
Ahmet Rasim: Aşkları - Hâtıraları	**200**
Şair Eşref (İkinci Basılış)	**300**
Cemal Nadir ve Karikatürleri	**200**
Süleyman Nazif'ten Hâtıralar	**250**
Bütün Cepheleriyle : Mehmet Âkif	**500**
" " : Reşat Nuri	**350**
" " : Neyzen Tevfik (İkinci Basılış)	**500**
" " : Ercüment Ekrem	**250**
" " : Ahmet Hâşim	**300**
" " : Aka Gündüz	**300**
" " : Yahya Kemal (Üçüncü Basılış)	**600**
" " : Namık Kemal	**400**
" " : Tevfik Fikret	**400**
Karikatür Üstadlarımız: Cem ve Ramiz	**300**

Hilmi Yücebaş'ın, kütüphanenizi zenginleştirecek olan bu eserlerini kitabevimizden veya **İstanbul : Posta Kutusu (255)** ten isteyiniz.

AHMET HALİT KİTABEVİ

Fiatı : 3 lira

Memnu olmayan Cennet Meyvesi

Baharda kiraz hırsızlığı!

★

Kapak Kompozisyonu: **İbrahim ERSARAÇ**

Dizildiği yer: **Hakkı Dizerkonca Matbaası**
Basıldığı yer: **Nuri Dizerkonca Matbaası — 1959**

Karikatürümüz ve üstadları

HİLMİ YÜCEBAŞ

Karikatür; Türkiyede tanzimattan sonra **Karagöz, Hayal, Çıngıraklı Tatar, Çaylak, Diyojen** vesair mizahî gazete ve mecmualarla başlamış ise de o zamanlar gerek ressamlık ve fotoğrafçılık, gerek çinkoğrafçılık sanatları bugünkü terakkisine ulaşmamış bulunduğundan mâna bakımından bazıları değerli sayılsalar bile çizilişte matlup incelik noktasından çok iptidaî kalmışlardır.

Avrupa gazetelerinde de Türkiye ve Türklere müteallik karikatürler çıkardı. Hatta, **Sultan Aziz** ve **Sultan Hamidin** karikatürleri de Paris gazetelerinde çıkmıştı. Fakat o zamanlar Türkiye, mutlakıyet ve istibdat şekliyle idare olunduğundan bu karikatürler daha ziyade gerek Türkiyeyi, gerek Türkleri siyasi maksatla tezyif mahiyetini taşırdı.

İkinci meşrutiyetten sonra ilk **Karagöz, Boşboğaz, Geveze** gibi mizah gazetelerinde karikatürler görülmeğe başlandı. Fakat bunlar, tersim bakımından hiç te karikatür sayılabilecek halde olmayıp ancak mâna ve mefhum itibariyle mevzuu karikatürleştiren resimlerdi.

İlk olarak merhum üstad **Cem**'in önce **(KALEM)** sonra **(CEM)** mecmualarındaki eserleri; şahısları tersimde ana hatlarını tebarüz ettirmekle beraber karikatürden matlup mâna ve tenkid inceliğini de toplayan eserler oldu.

Bunları **(Aydede)** mecmuasında **Rıfkı**'nın **(Diken)** de **Sedat Simavi**'nin, **(Akbaba)** da, **Ramiz**'in ve **Ratip Tahir**'in gerek çiziliş, gerek mânasının taşıdığı tenkid itibariyle kıymetli karikatürleri takip etti. Nihayet **Cemal Nadir**'de Türk karikatürü san'at şâhikasına yükseldi. Onun yarattığı **Amcabey** ve Amcabey lisanından pek zarif nüktelerini ve tenkidlerini bugün olduğu kadar yarın da lezzetle seyrolunacak ve okunacak karikatür edebiyatı saymak hiç de yanlış değildir.

Karikatür; yalnız tenkid değildir. Onun ciddî işlerle uğraşmaktan yorulmuş dimağlara bir sükûn ve huzur, gönüllere açıkça söylenmesi istenilmekle beraber söylenemeyen şeylerin lâtife tarzında efkârumumiye önüne serilmesinden ileri gelen bir ferahlık getirdiği de muhakkaktır.

(Karikatür) ün mümtaz bir vasfı da muhalefettir, fakat edebli ve edebî muhalefet, iğneli târiz; istihdaf eylediği makamı müesseseyi, şahsiyeti darıltmaz. Fakat; tenkid ve târizde lâtife ve nezaket hududu aşıldı mı, ozaman karikatürün asıl çehre ve hüviyeti soysuzlaşır. Tenkid ve lâtife; darıltma ve hakarete alet edilmiş olur.

Bu kitap, Türk karikatürüne zengin bir karakter ve mâna olgunluğu veren üstadlarımızdan **Cem** ve **Râmiz**'in hâtıralarını yaşatmak ve mizah tarihimize bir hizmette bulunmak maksadiyle yayınlanmıştır.

Birini 9, diğerini 6 yıl önce kaybettiğimiz bu iki karikatür üstadımızı ne yazık ki, pek çabuk unutmuş bulunuyoruz. Değerli bir sanatkârımızı kaybedince, ilk günleri para ile tutulmuş mâtemciler gibi vaveylâlar koparıyoruz, günler geçtikçe bu değerler hâtıramızdan silinip gidiyor.

İşte bu kitap, umumî unutkanlığa terkettiğimiz iki büyük karikatür üstadımızı hayırla yâd ettirmeğe vesile olursa kendimi bahtiyar sayacağım.

CEM

1882 yılında İstanbulda doğan **Cemil Cem**, o devrin ricalinden **Dr. Cemal Paşa**'nın oğludur. Daha çocukluğunda resme heves eden **Cem**, 16 yaşında iken **Fransa**'ya giderek, orada 16-17 sene kalmış ve Siyasî İlimler Mektebinde tahsilini yapmıştır. İstanbulda da hukuk tahsil eden **Cem**, bir kaç yabancı dili, bilhassa Fransızcayı ana dili gibi öğrenmiştir.

İlk zamanlar sefaret memurluklarında bulunmuş, Birinci Dünya Harbi ve Mütareke yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi Müdürlüğünü yapmış, bir aralık Şehir Meclisi üyesi de olmuştur. Üçü yüksek mühendis, biri mühendis olmak üzere beş evlât yetiştirmiştir.

«İlk olarak Türk esprisini Batı sanatı anlayışı içinde ve usta çizgileriyle ifade eden» **Cem**, Türk karikatüründe yeni bir janr yaratarak, karikatürümüzün ilk kurucusu ve mücahidi olmuştur.

İkinci meşrutiyet yıllarında, bütün tehditlere rağmen, o devrin sık sık değişen kabinelerini, kuvvetli kalemi ve fırçasiyle tenkid eden **Cem**, «karikatüründe edebî

nükte ve hünerli bir çizgi arardı.»

1908 meşrutiyetinden sonra, üstad **Refik Halid Karay** ve **Âli** beylerle birlikte **(Kalem)** dergisini çıkarmış, 1910-1912 yılları arasında da hem Türkçe ve hem Fransızca yazılan **(Cem)** dergisini yayınlamıştır.

(Cem) dergisinin 8.12.1910 tarihli sayısında rahmetli **Cemil bey**, karikatür anlayışını şöyle anlatır:

«Bugün hayat tarihimin en güzel bir sayfasını açacağım. Bundan önce çıkan mealleriyle neş'eli, fakat hünersizlikleriyle hazin olan resimlerimin, karikatürlerimin şüphesiz talihi yaver giderek eriştikleri başarı, teşrifatçıya, aracıya lüzum görmeden bana okurların huzuruna çıkmak cüretini verdi.

Karikatür!... Alanı geniş, büyük bir kelime! Güldürmek için biraz şehlâ baktırılan bir göz, biraz büyültülen bir buruncuk, biraz sırıttırılan bir ağız, hülâsa biraz yanpiri, çiziliveren bir çizgi bazan kızgınlığa sebep olur. Güldürecekken kızdırır. Melek bir düşünceyi, ifrit bir düşmanlık biçimine sokar.

Karikatürde gaye aşağılamak mıdır? Ululamak, yüceltmek midir?

Benim anlayışım yüceltmektir. Ama biraz teşrifatsız, biraz fazla neşeyle yükseltmektir. Çünkü, şunun bunun karikatürü olmaz, tanınmış kişilerin karikatürü yapılır. Hayatta, vatanın siyaset ve bilim hayatında yeri olmayanların karikatürü olamaz.

Karikatür nükte, anıştırma, cinaslı söz gibi edebî sanatlardan sayılır. Bu kanatlarla edep alanında, hem yalnız edep alanında uçması gerekir. Lâtif olmayan lâtife çekilmediği gibi edebî bir nüktesi, hünerli bir çizgisi olmayan bir resim de karikatür değil, maskaralıktır. Karikatürler bazan o kadar önemli, o kadar ağırbaşlı olur ki, tarih sayfalarında vesika yerini tutar. Medeni milletlerde mizah gazetelerine geçmemiş bir şöhret düşünülemez. Bunca iş güç arasında hep asık yüzlü, hep ağırbaşlı, hep dertli ve durgun kalan iş ve makam sahiplerine bazan işareti bile olsa şen, şuh fakat sevimli bir yüz, şakacı bir görünüş verebilen karikatüre - diyebilirim ki - mâkul olanlar bir teşekkürcük olsun borçlu olmalıdır. O vakarlı, ağırbaşlı, dakikaları arasında bu çizgileri görüp gülüp geçmelidir. İşte o kadar!..

Karikatür hiç bir zaman fena düşünmez, daima tuhaf düşünür.

Bu kadar kayıtlar arasında, hünerin, edebin, nezaketin emrettiği vadide bir mizah gazetesi çıkarmanın ne güç olduğunu bilmez değilim. Fakat okurlardan gördüğüm teşvik, bu güçlüğe katlanmam için bana bir cüret verdi. Bu cüreti kötüye kullanmamak en kıymetli emelimdir.

Başarımız kin ve düşmanlıkta değil, şevk ve neşededir.»

Karikatürlerinin başka mizah dergilerinde kopye edilmesinden üzülen **Cem, 22 Şubat 1911** tarihli **(Cem)** dergisinde şikâyetini şöyle açıklamıştı:

BEYANNAMEMİZ

«Şehrimizde çıkan bazı mizah gazeteleri «Cem» in karikatürlerinden işlerine geleni, kolunu değiştirmek, pantalonunu şalvar yapmak, başı açıksa fes giydirmek gibi en iptidaî surette değiştirip sayfalarına geçiriyorlar. İdarehanece böyle resimler pek iyi tetkik olunarak asılları ve taklitleri ile karşılaştırılmış ve gerekince gazetemizde aynen yayınlanmak üzere saklanmıştır. Eğer bu gazeteler, bu yolda devamda ısrar ederlerse, okurlarımız asılları ile taklitleri arasındaki büyük benzerliği ve hele bu yolda başvurdukları garip intihal «çalma» kaidelerini pek yakında gazetemizde görüp, sözlerimizin doğruluğunu anlıyacaklardır. Bu teşhir aynı zamanda mizah anlayışımıza da uygun olacaktır.»

Cem dergisi, 8 Temmuz 1911 de ve 32. nci sayısında kapanmışsa da İttihad ve Terakki kabinesinin düşerek, İtilâf fırkasının iktidara geçmesi üzerine **10 Ağustos 1912** de tekrar intişara başlarken şunları yazmıştı:

«Okurlarımıza: **«Cem»** bir sene kadar evvel kendi isteği ile kapandı. Çünkü neşriyatında devam edebilmek için ancak bir yol vardı. O yoldan gitmektense bu diyardan, yâni matbuat sahasından çekilmeği - kısa zaman sonra dönüşte emin olarak - tercih etti. Okurlarımızın mazeretimizi makbul göreceklerinden ve bizi tekrar teşviklerine mazhar eyliyeceklerinden bir an bile şüphe etmediğimizden, idrak ettiğimiz inkılâp üzerine bugün tekrar intişara karar verdik.»

Yine bir aralık kapandıktan sonra **1927 - 1928** yıllarında çıkan **(Cem)** dergisinde inkılâbımızı öven karikatürler de görülmüştür. İttihad ve Terakki hükûmetleri erkânını, devrin siyasî hâdiselerini hicv eden, günün dedikodularını, cemiyetin türlü aksaklıklarını karikatürlerine konu yapan Cem, kısa zamanda büyük bir şöhret kazanmış, memleketimizde ilk defa karika-

tür çığırını açan bir üstad olarak halkın sevgisini kazanmıştır. **9 Nisan 1950** tarihinde hakkın rahmetine kavuşan **Cemil Cem**, Rumelihisarındaki aile mezarlığına gömülmüştür. Kadıköy Küçükmodada evinin bulunduğu sokak kendi adını taşımaktadır.

Altı ay sonra, - onuncu ölüm yıldönümünde olsun - hâtırasının anılmasını arzuladığımız üstad **Cemil Cem**'e Tanrıdan rahmet ve mağfiret dilerim.

Üsküdar: 26 Ekim 1959 **Hilmi YÜCEBAŞ**

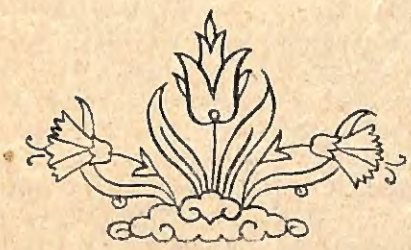

★

Cem'in hususiyetleri

Karikatürcü Cem. — Cem boylu boslu, şişmanca, kara yağız, Çinli tipinde bir insandı. Başı biraz sağa iğik, olarak durur, ağır ağır konuşur, çok düzgün konuşur, hiç sıkmaz, sözlerini nüktelerle süslerdi. Sözlerinin başında ve arasında: **«Ah efendim, canım efendim»** klişelerini çok tekrarlardı.

Cem'in giyim meraklı. — Cem giyim meraklısı bir insandı. Bir çok elbiseleri, bir çok kravatı, bir çok iskarpini vardı. Giyime bu kadar meraklı olan **Cem** bir çokları gibi moda düşkünü değildi. O kendi yanılmıyan zevkinden başka moda tanımazdı.

Cem'in ihmalciliği. — **Gelenbevizade Sait Bey** ki fizik profesörü idi. Bir kaç defa da Maarif Nâzırlığı etmişti. O anlatırdı. **Cem** İstanbula indiği günler, akşam olunca içki yerine gider, içmeğe başlardı. Tren vakti gelince son dakikada kalkar, Sirkeci garına gider, trenin hareket etmiş olduğunu öğrenince tekrar içtiği yere döner, bir kaç saat daha beklerdi. Vakit gelince yine geç davranır, yine treni kaçırır, tekrar döner, son tren de kaçınca gider otelde yatardı.

YENİ ADAM

Cem'in ölümü

Karikatür üstadı Cem'in ölüm haberini büyük bir acı ile öğrendik. **Cem** hayatı her yönden incelenmeye değer orijinal bir insandı. **Cem**'i ne sanatkâr olarak ne de insan olarak kimseye benzetemeyiz. Türü kendine özgü insanlardan biri idi. **Cem**'in karikatürcü olarak büyüklüğü gülünç konular bulmasında ele aldığı insanları sonuna kadar çirkinleştirmesinde değildi. **Cem** insanların temelli karakterlerini yakalıyor ve onları trajedi kahramanları olumuna getiriyordu. Karikatürcülük bu demek değil midir? Onun için, meşrutiyet devrinde yaptığı bütün karikatürler dillerde destan olmuş, Nasrettin Hoca fıkraları gibi ağızdan ağıza dolaşmıştır. **Cem**'in karikatürleri seyredilmekle kalmaz, devrin en büyük politika yazıları gibi bayağı dikkatle ve özenle okunurdu.

O'nun hayatı **Roussau**'nun **Emile**'i gibi, tam mânasiyle bağımsızın, hür hattâ bir dereceye kadar başı boş bir insanın hayatıydı. Bohem hayatı demeyelim, çünkü değerini azaltmış oluruz; yeniliklerle, sürprizlerle dolu bir hayattı bu. İstanbul Çelebisi, Avrupalı salon adamı, ipek gibi ince ve parlak ve kıl gibi sert ve kalın ruhlu, hem artist, hem fikir adamı, hem iyimser, hem kötümser, insanlara çok inanan, hiç inanmıyan **Cem**!...

Cem! **Yeni Adam**'ın çok eski dostu, kardeşi, yârî için ne kadar yansak azdır. Zavallı **Cem**!...

Yeni Adam: 1950 **Mahmut YURTER**

* * *

Üstad Cem

Bizde 25 senenin yalnız karikatürünü değil, bütün mizahını tesis eden, her zaman yeni ve ince, her zaman zeki ve san'atkâr bir isim vardır: **CEM**:

Yirmi beş senedenberi musikinin, şiirin, resmin yüzünü ihtiyarlatan çizgiler yalnız onun san'atini eskitemedi. İçimizden çoğu eski hâdiseleri **Cem**'in ebedi bir karikatürü ile hatırlarız.

(CEM) in mizahı o kadar zariftir ki bu yalnız seyredenleri değil, hattâ ona mevzu olanları bile memnun eder.

Anayurt: 14.12.1933

23 YIL ÖNCE :

Üstad Cem'le bir konuşma

Meşrutiyet devrine gözünü açan bir Türk nesline, karikatürün bilinmiyen tadını veren zarif ve kibar san'atkâr (Cem) le bir yaz günü, sabah güneşile ışıldıyan Boğaz sularına bakabaka başladığımız bu görüşmeyi, ıslak ve soğuk bir kış gecesinin koynunda uyuklıyan Modada tamamladık.

Rahmetli Lûtfi Fikri'den işitmiştim ki, İstanbul sokaklarında siyaset tabancalarının ateş püskürdüğü günlerde, Bakırköyde pusu kurmuş bir siyasî çetenin kurşunlarile Zeki Beyin yere serildiği gece, evine dönerken farkına varmadan bu, gözlerini kan bürümüşlerin arasından geçen Cem, insaf ve merhameti şahlanan bir fedainin müdahalesi olmasaymış, ince nüktelerinin hesabını kanile vererek, çoktan aramızdan ayrılmış bulunacakmış...

Bunu kendisine sorduğum zaman gülümsedi:

— Evet... Öyle birşey olmuş.. dedi.

— Başka kazalar?...

— Canım mücadele, hele siyasî mücadele olur da kaza olmaz mı? Elbette bazı şeyler geldi geçti...

Üstad bir müddet sustu, gözleri daldı, sonra yavaş yavaş anlatmağa başladı:

— (Cem) bir mücadeleye girişmiş görünüyorsa bu, düşünülerek, hesap edilerek yapılmış birşey değildi. Hele herhangi bir menfaatin en sönük gölgesinden bile muarra idi.

Ben, herkesin vazifesinin ve hakkının bilindiği ve bu hudutların asla tecavüze uğramadığı yerlerde gözümü açmış, senelerce yaşamıştım.

Meşrutiyet ilân edilip de Paristen Istanbula geldiğim zaman etrafta öyle bir aciz gördüm ki, şaşırdım kaldım.

Halk alkışladığı hürriyetin ne getirdiğini bile bilmiyordu.

İstibdat nasıl hudutsuz idiyse, hürriyetin de öyle kayıtsız, şartsız olduğu zannediliyordu. Ne yalan söyliyeyim, ben de ilk hamlede kendimi bu havaya kaptırmıştım.

Fakat vaziyet biraz durulur gibi olunca baktık ki memlekette, görünmiyen gayri mesul eller işlere karışıyor. Bu, bittabi yüreklere üzüntü veriyordu.

İşte tam o sırada (Kalem) e karikatürler yapmıya başladım.

— Ondan evvel karikatürle uğraşmaz mıydınız?

— Amatörce çalışırdım. Bazı dostlarıma ve hususî hâdiselere ait karikatürler yapardım. Ben (Kalem) e resim yaparken Paristen Viyana sefareti kâtipliğine tâyin edilmiş bulunuyordum. Matbuata bu şekilde intisap edişim bana mesleğimi unutturmuştu. İstanbulda mezuniyetimi bitirip de yeni tâyin edildiğim Roma sefareti kâtipliğine giderken aklım burada kalmıştı. Romada sefir Hakkı Paşa idi.

Hakkı Paşa esasen hocamdı, kendisini çok severdim. Hattâ Pariste iken bir hayli birlikte çalışmıştık. Bu defa da Romada şefim oluyordu.

Romada memlekette cereyan eden ahvali muntazam takip ediyor, ve günün hâdiselerinden ilham alarak siyasî karikatürler yapıyordum ama, bunları neşredebilmek imkânından mahrum bulunuyordum. Halbuki siyasî karikatürler günün hâdiselerini tesbit ettikleri için eskiyebilirler, bu sebeple mutlaka neşredilmelidir, başka türlü mânası kalmaz. Vâkıa bunların arasında bir devre ait olduklarından ömürleri daha uzun olanlar da yok değildir.

İşte Romada elleri kolları bağlı, sıkıntılı bir vaziyette idim. Hani at var ama meydan yok, derler ya... İşte öyle. Baktım ki olacak gibi değil, kalktım mezuniyetle tekrar İstanbula geldim. Ve derhal (Cem) i kurdum. Bir müddet sonra da sefaret kâtipliğinden çekildim, kendimi büsbütün karikatüre verdim.

Bir gazeteci merakile aklıma gelen suali gizliyemedim:

— Ne kadar satardınız?

— Yalnız İstanbulda on iki binden fazla sattığımızı bilirim.

— Peki, sonra birdenbire neden (Cem) i kapattınız?

— Balkan harbi başlayınca galip geleceğimizi düşünerek o şekilde karikatürler yapıyordum. Bir fena günde cephede bozulduğumu haber aldım. Daha halkın haberi yoktu. Gazetenin de yarısı basılmıştı. Buna

rağmen derhal makineyi durdurdum ve gazeteyi kapadım.

— Neşriyatınızdan pişman olmadınız mı?

Üstad kat'i bir hareketle elini kaldırdı:

— Asla... Ölüm tehditleri de olsa, hattâ bunlar bazan zamanın mühim şahsiyetlerinden bile gelse... yılmadım. Çünkü doğrudan ayrılmadığıma ve karikatürlerimle, umumun düşüncesini ifade ettiğime kanidim ve bu neşriyatın faydalı olduğunu da görüyordum. Esasen müşkülât hoşuma gider. Hakkı, doğruyu, iyiyi severim. Hiç bir partinin adamı değildim.

Şahsan İttihatcılar arasında tanıdıklarım ve cidden sevdiklerim pek çoktu. Öbür tarafta ise hemen hemen hiç kimseyi tanımıyordum, yerlerini, yurdlarını, ne işler gördüklerini de bilmiyordum. Benim için (taraf) yoktu, (doğru) vardı. Ne yapayım ki dürüst olmak, doğruyu söylemek beni biraz da Körkadı yapmıştı. Bunu İttihat rüesası da bilirdi.»

Cem, dalgın dalgın düşündükten sonra, bir eski hatıraya dokundu:

— Bir gün Çekmecelerde Angurya çiftliğinde **Talât Paşa** ile beraberdik. Adliye Nazırı İbrahim Bey, lâf arasında bana: «Canım Cemil Bey, ne olur, sen de şöyle deyiver. Kıyamet kopmaz a..» demişti. Daha benim cevap vermeme vakit kalmadan **Talât Paşa**, İbrahim Beye dönerek: «Hayır, İbrahim Bey... O, düşündüğünden, inandığından başka birşey söyliyen adam değildir!» demişti.

Bir başka gün de, gayet samimî bir tavırla koluma giren **Talât Paşa**, hiç unutmam bana, şöyle demişti:

— «Cemil Bey, senin ve benim gibi mütefekkirler arasında ihtilâfı nazar olamaz. Eminol ki sen nasıl düşünüyorsan, ben de öyle düşünüyorum. Fakat vaziyet icabı senin bilmediğin öyle mecburiyetler var ki, bunlar beni istediğim gibi hareketten menediyorlar.»

Talât Paşa bilhassa (Cem) in 35 inci numarasındaki (Acap neyle iştigal eder onlar!) karikatürünü pek beğenmişti. Bu karikatür İttihatçılar iktidar mevkiinden çekildikleri sırada çıkmıştı. Bunda kendisi bomba imal ederken Cavit Beyin kapıda korka korka bakışı görülüyordu.

Bunlar da gösterir ki İttihatçı rüesası benim hiç bir menfaat veya husumete alet olmadığımı biliyorlardı.

Bakınız biraz evvel size Hakkı Paşayı çok sevdiğimi söylemiştim. Bu sevgim, Sadrazam olduktan sonra Hakkı Paşaya dair karikatürler yapmama mâni olmadı. Bunları belki hislerime rağmen yaptım, fakat yaptım. Başka türlü hareket etmek elimden gelmezdi. Çünkü iş başında idi. İşleri yapan o idi, icraatını meskût geçemezdim.

Sonra da ben yalnız İttihat ve Terakkinin değil, Hürriyet ve İtilâfın da aleyhinde bulundum ve Cem intişar ederken eğer karşımda İtilâfçıları bulmuş olsaydım, mevzuum da onlar olurdu.

Dediğim gibi ben mevzularımı, halkın düşüncelerini ifade edecek şekilde hâdiselerden alırdım. Bu düşüncem herşeyin fevkindedir. Meselâ Sultan Reşad Selânik seyahatine çıkmıştı. (Mehdi Hürriyet) i ziyaret ediyordu. Ben de bir karikatür yaptım: Bir boş beşiğin etrafında Sultan Reşad, Veliahd Yusuf İzzeddin, Sadrazam Hakkı, Mahmud Şevket Paşalar eğilmişler, araştıran gözlerle bakıyorlar. Altına da şöyle yazdım: (Beşik, beşik ama, hani çocuk nerede?) Bu lejandı tehlikeli bulan yakınlarım ille altına (— Manastıra gitti) diye ilâve et dediler, ısrar ettiler, nihayet (bilmem bana bunu bekle dediler) i ilâve ettik ve karikatürün güzelliğini bozduk.

— Fakat siz - diyorum - sade partilerin sinirlerine dokunacak karikatürler değil, köhne kafaları çileden çıkaracak resimler de yapmıştınız. Bu yüzden başınıza hiçbir şey gelmedi mi?

Cem, yakın maziyi gözlerinde canlandırarak tatlı tatlı anlatıyor:

— «Evet... Meselâ o zaman bizde kadın resmi yapmak günah, hattâ biraz da yasak sayılırdı. Bu manasız taassubu yenmek için ilk defa çarşaflı siyahi bir kadın resmile bir karikatür yaptım. Bunu (Kalem) e gönderdim. Birkaç gün sonra intişar edecekti. Meğer ne münasip zaman intihap etmişim?... Tam o sırada 31 Mart hâdisesi çıktı. Şişlide oturuyordum. Derhal Beyoğlundaki matbaaya koştum. Telâşla resmi geri aldım. Bir arabaya atladım, eve dönüyordum. Karşımıza süngülü sarhoş asiler çıktı. Arabamızı çevirdiler, bereket versin ki bir kazaya uğramadık. Bu talihsiz resim de bir hayli zaman sonra intişar edebildi ve böylece kadın resmi yapmıya çığır açılmış oldu.

Taassuba, köhne âdetlere dokunan resimlerim yüzünden bir hayli, hatta zarflarının üzerleri bile küfür ve tehdit dolu mektuplar da almadım değil...

Sonra o zaman etrafa ateş püsküren (Süngü) gazetesinin müthiş hücumlarına maruz kaldım. Bunlar asar, keser adamlar-

mış... Fakat ben, bu saldırışlara yine, fakat daha şiddetli karikatürlerle mukabele ettim.

— Umumiyetle karikatür hakkındaki fikirleriniz nedir?

Cem, en hassas yerine dokunulmuş bir insan gibi koltuğunda biraz doğruldu, gözlüğünün altından bakarak konuştu:

— Karikatür san'atın zübdesidir. O da bir heyecan ifade eder. Mizah şekli alması ifadesinin daha kuvvetli olması için olsa gerektir. Çok büyük ressamlar karikatür yapmışlar ve bir iki çizgiden ibaret olan o eserleri san'at ve kuvvet itibarile en büyük tablolarından hiç de aşağı kalmamış ve ölmez sayılmıştır. Bence beşerin çirkin görebileceği hâdiselerin hakiki mahiyetini meydana koyan karikatür mutlaka güldürmez. Onun bir hakikati ifade etmesi, düşündürmesi lâzımdır ve karikatür daima müsait zemin ve zaman ister.

Bizde de öyle olmuştur. Meselâ 93 de biraz canlanır gibi olan karikatür, İstibdattaki tazyıkların hafiflediği zamanları kollamıştır. O zaman bizde de karikatür bittabi pek iptidai idi. Meşrutiyetin ilânile açılan devrede de yine bu iptidailikte göründü. Fakat süratle inkişaf etti.

— Bugün nasıl buluyorsunuz?.

— Bugün en müterakki memleketlere nazaran geri kalmadığımız san'atlardan biri halindedir. Muhakkak ki, onlarla atbaşı gidiyoruz.

Susan üstada bugünkü karikatüristler arasında kimleri beğendiğini ve kimlerde ne gibi kusurlar bulduğunu soruyorum. Cevap vermek üzere iken birden duruyor, manâlı manâlı yüzüme bakıyor:

— İsim söyletmeyiniz bana... Şöhretlerini yapmış olanlar meydandadır. Elbette henüz tamamile muvaffak olamıyanlar da yok değildir .Gayesi hafif bir tebessüm olan bazı mevzularda, hedefe daha kolay, daha çabuk ulaşmak gayretile hareketi, çizgileri ifrata vardırmamak lâzımdır.

Fakat her yiğitin bir yoğurt yiyişi vardır. Ve, herkes yiğittir.

Doğru bir görüşün serbest ifadesi olan karikatür sarih olmak şartile kayıtsızdır. Onu kayde bağlamıyalım.

Zarif san'atkâra son sualimi yetiştiriyorum:

— Karikatürleriniz yüzünden hiç zarara uğramadınız mı?

— «Hayır... - diyor - ne maddî ne manevî hiç bir zarar görmedim. Biraz evvel dediğim gibi küfürler, tehditler yağdığı zamanlar oldu. Fakat bunlara aldırmazdım. İttihat ve Terakki, rüesası ise, belki hayret edersiniz ama, bütün o hücumlarımı hazmederlerdi.

— «A... Bakınız... Karikatürist kimseyi tanımasa, kimse ile ahbap olmasa çok iyi eder. Çünkü alıngan bir dostu rencide etmek korkusu daima vardır. İsviçrede iken oradaki Fransız sefiri bir gün bana şöyle demişti: (Hoş bir san'atınız var. Fakat bu san'at size hoşnutsuzluklar getirebilir) doğru değil mi?

Üstad susmuştu...

Gençliğimizin en heyecanlı günlerinde bize bambaşka, taze ve engin ufuklar açan bu usta elleri saygı ile tekrar tekrar sıkıyorum.

Yedigün: 19 - 2 - 1936 **Kandemir**

Fransızların «Portrait - Charge» dedikleri, belli bir karakteri, mübalâğa edilerek insanın iç dünyasını, ruh yapısını belirten karikatür örneklerini bizde ilk veren Cem'dir. Şahsın mânevi kişiliğini, ruh halini büyük bir kolaylık, ustalıkla çizgilerine sindirdi. Asıl ustalığı da insan karikatürlerinde idi.

AKBABA

— Ne garip, mebuslardan birisi vaktiyle sahneye çıkmış, oyun oynamış!

— Ayol, asıl garib isahneye çıkmadan oynanan oyunlardır.

Cem'e Dair Bazı Hâtıralar

Bizde Avrupa tarzı ilk edebi mizahın öncüsü, Düyunu Umumiye Direktörü **Âli** beydir. Yine Garp usulü ilk zarif karikatürü memleketimize getiren, sezdiren, sevdiren ve o çığırı açarak yeni nesle hocalık eden zat, vefatı haberine bütün sanat âleminin üzüldüğü **Cem**'dir.

Beni mizahta **Âli** Beyin talebesi ve devamı olarak kabul etmek icap eder. Onun daha Galatasaray lisesinin orta kısmında iken eski bir mecmua sayfalarında okuduğum bir yazısı - ki Avrupadan gelen ufacık anahtarlı sevimli kilitlerle yerli yapısı hantal mamulâtı mukayese eden sade, hoş, gülümsetici bir konuşma idi - **(Kirpinin Dedikleri)** ne kapı açtı. Ne yapmaklığım lâzımgeldiğini o yazıdan anlamıştım.

Cem de, kendinden sonra yetişenlere şüphesiz aynı hizmette bulundu; makbul ve lüzumlu bir sanat eseri olan **«karikatür»** ü, kaba taslak, bayağı ve her bakımdan kalitesiz mizah resimlerinden ayırmanın yolunu hem halka, hem genç istidatlara öğretmek gibi büyük bir iş gördü. O itibarladır ki memleket bu büyük müteceddidi daima takdir ve şükranla anacaktır.

Cem'i Meşrutiyetin ilk senelerinde tanıdım. **«Kalem»** mecmuasının parlak devrini geçirip bocaladığı sıralarda idi. Hem buraya, hem de muhalif gazetelere **Kirpi** imzasiyle yazılar yazıyordum. Geldi, beni buldu ve çıkaracağı **«Cem»** için bir makale istedi. Nekadar sevimli, kibar, nazik bir gençti... Derhal hazettim ve mecmuasına **«Arabacının Derdi»** isimli bir yazı verdim. **«Cem»** in ilk nüshasında ve baş sayfada yer alan bu yazı bir hiciv idi; akisler yaptı, yapınca da Cem, gazetesinin başmuharrirliğini ve tahrir kısmını bana bıraktı; kendisi sadece resimleriyle meşgul oldu.

Şunu söylemek icap eder ki, bugün edebiyat ve sanat tarihinde müstesna bir mevkii olan Cem mecmuası yalnız mümtaz zümreye, daha doğrusu memur sınıfına ve yüksek tahsil gençliğine hitap ettiği için mahdut bir okuyucu kitlesine sahipti. Ayrıca ikbalde bulunan partiye kafa tutmak değil, şiddetle hücum etmek yoluna gittiğinden o memur sınıfı da çekingen davranıyor, hükümetin gazabına uğramaktan korkuyordu.

Cem mecmuası İstanbulda bir türlü kaldırılamıyan örfi idareye rağmen mücahedesine devam etti. Zira askeri mahkeme heyeti sırf bir sanat eserini tahribe âlet olmamak için hükümetin müracatlarını, dâva sebebi göremediğini bildirmek suretiyle geri çeviriyor; bizi koruyordu. Mecmuayı keyfi kararla kapatmanın halk efkârında kötü tesirler bırakacağı endişesiyle kaçamaklı vasıtalara müracaat edildi: Evvelâ, altında imza yerine mavzer kurşunu, süngü, hançer resimleri çizilmiş tehdit mektupları yağmağa başladı. Kuru tehdit mi? Palavra mı? Unutmayınız ki üç şehit gazeteciye de bizden önce böyle tehdit mektupları gelmiş, sonra ense kökleri hizasında tabancalar patlamıştı. İşin şakaya gelir tarafı yoktu. Fakat aldırmadık; ikimiz de beğenilmenin ve hürriyet mücahedesinde bulunmanın sarhoşluğu içinde idik.

İyi karikatür yapmak bir hünerdir; lâkin Şarkta bu hüneri hak ve hürriyet mücahedesinde kullanmak için yalnız hüner değil, yürek de ister!

Hükümetin kanaatince eğer ben, mecmuadan ayrılırsam Cem de muharrirsiz kalır, bezer, bir tarafa çekilirdi. Bunu temin için gazetenin resmen sahibi bulunan Cemal Paşayı, yani Cem'in pederini, oğlundan gizli bana yolladılar. Kelimeler ağzından dö.küle döküle - Belliydi ki kerhen ve cebir altında konuşuyordu - nasihatler etti, başımızda tehlike dolaştığını söyledi, mecmuayı bırakmazsam kapatacağını anlattı. Tabiatiyle, hâdiseyi Cem'e bildirdim; cevabı şu oldu:

— Şevkin kırılmasın... Biz işimize bakalım!

Bir ay böyle geçti, Matbuat Müdürü çağırdı. Beni karşısına aldı, mecmuayı övdü, karikatürlere hayran kaldığını, yazıları büyük bir zevkle takip ettiğini, gerçekten «Avrupai» bir eser vücude getirdiğimizi söyledikten sonra:

— ... Fakat, dedi, bazı ateşli zabitan var. Meram anlatamamaktan ve bir kaza çıkarmalarından korkuyoruz. Çekilseniz iyi olur. Çekilmezseniz sırf hayatınızı sıyanet için hükümet mecmuayı kapatacaktır. Cevaben masanın üzerinden bir kâğıt aldım ve «Cemşit» isimli yeni bir mecmua imtiyazı istediğimi bildiren bir istida yazdım; müdüre uzattım; dedim ki:

— Kapatırsanız onun yerine biz de **«Cemşit»** i çıkarırız.

Dönüşümde **Cem** teşekkürle ellerimi sıktı.

Size bunları merhum dostumun fena idarelere ve kanunsuz baskılara karşı nasıl bir azim, iman ve inatla karşı koyduğunu anlatmak için yazıyorum. O devirde İktidar Partisine karikatürler ve yazılarla meydan okumak, ölümle oynamaktı. Eğer Cem de, ben de yaşadıkça hayatımızı bize lûtfen bağışlamalarından değildir; büyük karikatüristin nihayet harpler patlak verdikten sonra sahneyi terk etmesinden, benim de sürgünü boylıyarak kalemi mecburen bırakmaklığımdandır.

Cem bilhassa insan çehresinin en belirgin ve tipik hatlarını yakalayıp gülünçlüğü içinde zarafetiyle çizmekte meşhur Fransız karikatüristi Sem kadar usta idi. Mahmut Şevket Paşayı, Halil Beyi, Cavit Beyi ve zamane ricalini o zamanki donmuş fotoğrafların ifade edemediği şekilde, ruhlarını, karakterlerini meydana koyarak emsalsiz bir sanatkârlıkla halka tanıttırır, karikatürize simalariyle hayallerinde yaşatırdı. O derece ki, biz bu zevatı ne fotoğraflarından tanır, ne de karşımızda durdukları sıradaki çehreleriyle görürdük. Cem'in karikatürlerinden bilirdik.

İyi yemek, iyi içmek, iyi giyinmek, iyi yaşamak bakımından mükemmel bir epikürîyen daha doğrusu epikürist olan Cem ile zevk yakınlığımız vardı; hayatı tuhaf yerlerinden yakalamak hususunda olduğu gibi! İşte bu iki veçheli karabet yüzündendir ki, birbirimizi daima saydık ve sevdik. Son günlerinde «Prenses Nilgün» ü, bir tefrikasını kaçırmadan okuyordu. Ben de vakit buldukça «Cem» koleksiyonlarını karıştırmağa devam ediyordum. Buluşmuyor, görüşmüyorduk ama daima beraberdik... Kırk sene evvelki gibi!

1950 **Refik Halid KARAY**

★

Karikatürist Cem üzerinde bir tahlil

Karikatürist Cem, bizden bir evvelki neslin Cemal Nadiriydi. Eğer Cemal Nadir'i fevkalâde muvaffak olmuş bir fıkra muharririne, yahut bir komedi, bir operet artistine benzetirsek, ona kıyasla karikatürist Cem, daha ağır çaptaydı. Karikatüristlerin başmuharrirlerinden sayılabilirdi. Yahut, opera baritonlarından. Dram kıraallarından...

Onda bir mizah unsurundan ziyade, bir hâile unsuru vardı. Gerçe, mizahı da eserlerinden bertaraf etmiyordu. Fakat, ruhuna hâkim olan daha ziyade bir mağmum notaydı. Kendisini normal verimlerine terkedecek olsalardı, ben öyle sanıyorum, bu karikatüristte güldürücü unsur bulunmayacaktı. Şahsen tanırdım: Bir kulüp adamı, bir iyi giyinme meraklısı, bir diplomat şekil ve şemaili altında hâdiseleri ciddî zaviyeden tebessümsüz mütalâa eden bir zattı.

Sanat hayatına ikinci gelişinde hayli müddet beraber bulunduk. Çok konuştuk, gezdik, üzerimdeki tesiri budur.

Bir insan, birinci devresi ile ikinci devresi arasında bu derece değişmiş olamaz zannederim. Benim kanaatim Cem'de gençliğinde dahi kuvvetli bir mizah çeşnisi bulunmayışıydı. Arkadaşları arasında mizahçı şahsiyetler vardı. O, büyük bir makinanın ehemmiyetli bir parçası gibi, sanatını icra ediyor; yarı mâmul parçaları, başkalarından alarak ve kendi trajedi hâleti ruhiyesiyle mezcederek **Kalem** ve **Cem** sütunlarına geçiriyordu.

Bazı mütehassıslar, ileri sanayi memleketlerinde, muğlak fabrikaların havası içinde mütehassıstırlar. Fakat onlara başka tarafta tek başlarına atölye açtırdınız mıydı, muvaffak olamazlar. Yanılmadığımı sanıyorum: Karikatürist Cem de buna benzetilebilir. Meşrutiyet devrinin siyasî tahammüründen ve arkadaşlarından ayrıldıktan sonra, o zemini, o havayı, o kollektifi kaybetti; kendi hüviyetini de kaybetmiş oldu.

Bir bakıma:

Karikatürist Cem'in sanat hayatı, ömrünün sonuna kadar sürmediyse, bunun sebebi muhalefet vâdisinden, muvafakat vâdisine geçmiş bulunmasıdır. Bu vâdide de sivri kalemle sağa sola kâfi derecede hücum edilemez. Sanatkâr Cem'i öldüren bu olmuştur.

Cem, Meşrutiyette bulamadığı ideallerine, Cumhuriyette kavuştuğundan yıkıcı târizlerini terketmiş. Yok hayır, bu da değil!

Bir bakıma:

Cem, çok titiz bir sanatkârdı. Kendi rekorlarını mütemadiyen kırmak istiyordu. Kıramayınca ve hattâ gençliğinin seviyesine varamayınca meyus oluyordu. Üstelik esprisi modasını kaybetmişti. İkinci hayat safhasında ticarî bir muvaffakiyet kazana-

mamıştı. Zannetmiyorum, bu da değil! Çünkü, müstakil bir mecmua çıkarmasaydı bile, ara sıra, fevkalâde ahval dolayısiyle şu veya bu mecmuaya, gazeteye, eserler vermekte devam ederdi.

Vefatından çok evvel sanatı terkedişini, daha ziyade yazımın başında anlattığım sebeplere atfederim. Bu zannımı kuvvetlendirecek âmil de, kendi ekibinden ayrıldıktan sonra neşrettiği eserlerinin (muvaffak olmuş eserlerinin) kapkara bir dram mahiyeti taşımasıdır.

Koleksiyonları tetkik edildiği takdirde de, belki haklı görünürüm.

Şimdi çok inkişaf etmiş olan Türk karikatüristliğinin büyük babası Cem'e Allah rahmet eylesin!

Resmin dinen yasak olduğu bu memlekette, vaktiyle, onu müstesna bir istidat, tesadüfen belirivermiş bir sanat mucizesi zannetmişlerdi. Meğer, o, kalabalık bir karikatüristler kabilesinin ilk mübeşşiri imiş. Bu noktadan mürüvvet görmüş bahtiyarlardandır.

Akşam: 11 - 4 - 950 **(Vâ - Nû)**

CEMAL NADİR'İ HATIRLIYARAK..

Karikatürün iyi yapılmışları hoşuma gider. Meselâ Cemal Nadir'in Vitamin mevzulu karikatürü gibi.. Bir eşek yapmıştı. Ortadaki karpuzun kabuğunu insanlar yiyor, içini de eşeğe veriyorlardı. Altına da: «Vitamin nazariyesi devam ettikçe yakında göreceğimiz manzaralardan.» yazılı idi. Ne güzel bir karikatür ve buluş idi o...

Akşam: 23/3/950

Eski Başvekil Şükrü Saracoğlu

Hemşeri, sen hangi fırkadansın?

— Birinci fırka, ikinci alay, üçüncü tabur, dördüncü bölük, beşinci mangasından..

Her yiğitin bir yoğurt yeyişi var:

Muhafazakâr

Mûtedil

Terakkiperver

Cem: 1911

Mizah felsefesi

Yazan: Cenap ŞAHABETTİN

Mizah gazetesinin zan ve tahmin olunduğundan pek ziyade bir vazifesi vardır: Terbiyeye davet etmek ve uyandırmak! Ve bu vazifesini sopa ile, yumrukla, kaba vasıtalarla değil ustura gibi kayıcı nüktelerle, şeytan tozu gibi biraz yakan, biraz kışındıran, hafifçe öfkelendiren zarafetlerle başarır.

Mizahçının gözü, daima bir tenkid, mikroskobuna yapışık, durmadan cemiyetin çevresini gözleyip etrafındakilerin pürüzlerini, aksayan kısımlarını, ölçüsüz hareketlerini görecek, şen, şuh ve beliğ bir ifade içinde okuyucularına gösterecektir.

Hayatın bozuk taraflarına yakalarını kaptıranları apaçık değil, örtülü bir şekilde tavırlarını düzeltmeğe çağırarak. Bazı hallerimiz vardır ki adliye buna karışamaz, kanun yolu ile bir ceza verilemez. Meselâ yalan, boş, beyhude yere aldanma, riyâ gibi resmî cezası olmamakla beraber bunların yok edilmesi lâzım gelen bir takım kusurlar olduğunu kimse inkâr edemez.

İşte mizah gazetesi bu kusurlara karşı kurulmuş bir dar ağacıdır. Böyle hareketlerde bulunmaya kalkışanları mizahla uğraşanların kalem ve fırçaları meydana kor ve umumun kahkahasını kırçlar. Zira, me-

★

MECLİSE GİRERKEN :

— Birbirinize bakıp duracağınıza şuracıkta oturup bin bir «Ya settar!» çekin

Cem : 1910

Devamlı (!) mebuslara ithaf:

Mebus — Bekçi, şurada bizim bir Meclis vardı; tersim dönmüş olmalı bir türlü bulamıyorum...

Bekçi — Ağam, onlar buradan taşınalı iki sene oluyor!..

Cem : 1910

selâ yalanlıyamıyacağımız bir yalancıya karşı - hiç şüphe yok ki - tebessüm bir çimdik, gülmek bir tokattır.

Cemiyetin hep beraber, hepimizden bazı istedikleri vardır: Evvelâ ister ki dikkatli bulunalım; dalgın olmıyalım. Çünkü dalgınlığın etrafımızdakilere zararı dokunabilir. Komşularının arzusuna aykırı olarak dalgınlık eseri gösterenler kalp akçe muamellsi görürler, bir tarafa atılırlar, kahkaha ile cezalanırlar.

Gökteki bir yıldızın seyrine dalıp da kuyuya yuvarlanan Don Kişota elbette herkes güler.

Bir hayale dalmak yüzünden bir belâya çatan talihsize şüphesiz acıyandan ziyade gülen bulunacaktır. Mizah gazetelerimiz büyük dalgınları dürter, «Efendi! kendine gel!» der. Çoğu defa tenbih eder, bazan yuvarlar, fakat bundan ötürü düşürenin kuvvetini değil, düşenin kuvvetsizliğini ayıplamalıyız. Çünkü cemiyetin istediklerinden biri de ölçüde birliktir.

Umumi efkârın gözleri ister ki mâna ve madde bakımından tartılarımız ölçülü olsun. Hele bir omuzumuz biraz çıksın, bir kolumuz biraz düşsün, ağzımızı haddinden biraz açık tutalım: Hemen etrafın tebessümü hafifletilmesi kabil olmıyan bir azap olarak karşımıza çıkar. Bunun için hayatta düşmemenin çaresini aramalı: «Düşenin dostu olmaz!» derler; temin ederim ki mas-

48 yıl önce: (Cem), bu karikatüründe o devrin ekseriyet fırkası liderine şu sözü söyletiyor:

— **Dahili nizamnameyi tatbik etmezseniz fırkamı çeker, giderim!**

— **Marş marş!.**

karalığa alan, zevklenen pek çok olur.

Ne hacet! İnkılâbın (1) savurduğu yumruğun tesirine dayanamıyarak muvazenelerini kaybedenlerin etrafında kopan alay seslerini dinleyiniz!

Umumî muvazenenin mübassırlığı da mizah gazetelerine verilmiş vazifelerdendir. Bu vazifeyi başarmak için kâh birini ağzını kapamağa kâh ötekini başını biraz önüne iğmeğe dâvet edenler.

Düşmemek için pek dik yürümek de muhitin fikirlerine uygun ve yumuşak gelmez, o da gülünç olur.

Âlemin istediği şudur ki az çok kendisine benziyelim. Hepsinin burnu akar bir cemiyet tasarlayınız. Şüphe yok ki aralarına giren burnu kuruyu nezleli sayacaklardır. Hiç kimseye benzememek pek iyi değildir. Yürüyüşümüzde, duruşumuzda, kıyafetimizde, sözlerimizde herkesten bütün bütün ayrılmağa gelmez.. gülerler!

Kahkaha, adliye cezalarından daha tesirlidir. Gülünç olmak korkusu ne kadar fenalıkların önünü almış, ne kadar çirkinlikleri vukubulmadan evvel önlemiştir.

Zeki adamlar, şüphesiz etrafın kahkahasından korktukları kadar Zaptiye Nazırından korkmazlar. Böyle olduğuna göre, istenilen şartları toplamış bir mizah gazetesi, ahlâk dergilerinden ziyade ahlâkı iyi bir duruma getirmeğe hizmet eder; Şeyh Saidin öğüdüne göre fenalığı tezyif meydanına atarak iyiliği öğretir. Çok kere düşmek üzere olanların sarsıntılarını gidererek tutunmalarına sebep olur.

Mizah gazetelerinden merhamet değil, hakikat beklemeliyiz: Hattâ, hakikatin **biraz mübalâğalanmışını.. Mizahçı hiçbir zaman** çirkinlik tiryakisi olanlara acımaz; hele mânevî çirkinliği teşhirden biraz zalimane bir zevk bile alır. Kanburu, şaşıyı ona teslim ediniz, insafsızca hırpalayacaktır. Köre: «Gözümün nuru! Görüşemiyoruz!» dedirtir. Şaşıya: «Benim şehlâ olduğum belli mi?» diye sordurur; kafadan şaşılığa uğrayanları hiç affetmez.

Faydalı olmıyan işlerimizi üçe ayırmalıyız: Birinci: Cemiyetin rahatını kaçıran veya hayatını tahdit edenler; bunları cezalandırmak kanuna aittir. İkincisi: Kendisine zararlı olanlar, bunları muhtelif hastalıklarla muhtaçlığın, çaresizliğin doğurduğu elemler cezalandırır. Üçüncüsü: Görünüşte ne cemiyete ne de kendi şahsına zararlı görünmez, fakat cemiyetin tabiî istidadına muhalif gelir, bundan dolayı cemiyete sevimsiz görünür, herkes o çeşit şeylerin def'i taraftarı olur. İşte bunlara ceza tertiplemek de mizah gazetesine düşer.

Karikatür çizenler akıcı ve gizli kusurlara varıncaya kadar etrafın bütün münasebetsizliklerini yakalıyarak pertavsız al-

(1) 324 inkılâbının.

— Benim minimini yavrum da büyüyecek, asker olacak, babacığı akşamları evde kalsın diye örfî idare ilân edecek, ahbap davetleri, tiyatro eğlenceleri falan olmıyacak! değil mi ruhum?...

tına alır, hiçbir gözden gizli kalmıyacak derecede büyülttükten sonra matbuat sahasına atar: Bu, kalem veya fırça ile yapılmış bir karikatürdür.

Makbul olabilmek için bir karikatür - zannediyorum ki - aşağıdaki şartlara göre yapılmalıdır:

Evvelâ bir karikatür bir resimden ziyade aslına benzemelidir; fotoğrafın gösterdiği maddî heyete, karikatür, biraz da ruhî benzeyiş ilâve etmelidir, modelin ruhundan biraz şey çıkarıp cismi üstüne koymalı, dimağ ve kalb hayatından bir dilimine görülebilecek bir mevcudiyet vermeli, dış makinenin, bir de iç zenbereğini göstermelidir. Aslına benzemiyen karikatürler yakışıksız iftiralar gibi istiskale hak kazanır.

Gerek bir cümle ve gerek bir resim halinde olsun karikatürün vazifesi terbiye sağlamak olduğuna göre bizzat terbiyeye aykırı olması caiz görülemez.

Bizim mizah gazeteleri az çok Abdürrezzakın (Handehanei Osmanî) sine benzemek zaruretnde idi (2). Bizi güldürmek için pek ince nükteler yetişmez. Tuzluca, dokunaklıca cinaslar, (Hasan) ve (Şevki) (3) efendilerin umumî terbiyeye pek kulak asmaksızın sahneye yuvarladıkları kinayeler gibi baharlı lâkırdılar lâzımdır.

Mizah gazetelerimiz, hele ilk sayılarında şen imalardan çirkin, fena işaretlere - kum dökülmüş - yolda yürürcesine - gayet kolaylıkla geçiyorlardı. Galiba vazifelerinde akıllı görünmek istediler.

Güldürmek için terbiye sınırını aşmak zarurî değildir. Mizaha istidadı olanlar, hayâ ikliminden çıkmadan güldürecek şeyleri keşfedebilirler.

Etrafımızdaki şekillerde, sözlerde ve hareketlerde öyle güldürücü veyler vardır ki, her gün birkaç mizah vesikası toplamak için şöyle bir dikkatle göz atmak kifayet eder.

İstediler ki, her sözleri gülmeğe sebep olsun. Okuyucuları mutlaka güldürsünler.

Evet, mizah gazetelerine güldürmek yaraşır. Fakat bozgunculuk için değil, ıslah için güldürmek. Gülerken, okuyucu yeleği-

(2) Mutlakıyet devrinin meşhur tülûat sanatkârı Abdürrezzak efendinin tiyatro teşekkülünün adı.

(3) İkinci Abdülhamid devrinin iki ünlü tülûat sanatkârı.

ni gevşetmek değil redingotunu iliklemek ihtiyacını duymalı; kendini toplamalı, bir kusurunu düzeltmeli. Meselâ ihtiyar bir hanımın geçmişteki hayatına bir şüphe lekesi düşürecek bir söz, pek güldürücü de olsa, vazifesini hakkiyle takdir eden bir mizah gazetesinde yer bulamaz. Ve bulamamalıdır. Hususiyle ki, böyle terbiyeye, ahlâka aykırı işaretlere incelikten uzaktır; kırar, düzeltmez. Mizah gazeteleri ise her şeyden evvel, inceliği hedef tutmuş olmalıdırlar. Her zaman, sakal sıçratan kaba tuhaflığı bıyık altı bir tebessüm yaratan ince ve hafif bir nükteye feda etmeleri lâzımgelir.

Şekillerde garabet bir güldürmek kaynağıdır:

Modaların çoğu bu bakımdan gülünçtür. Dostlarımdan biri modadan bahsederken derdi ki:

— Moda, elbiselerimizin alaycı mimarıdır. Karagözün tâbirince âyinei deveranda ne görse ona giydirmeğe çalışır. Bir moda gazetesine bakınız, bir örnek ötekinin hastası, bir evvelkinin sarhoşu, daha eskisinin çıldırmışıdır. Dantelâ köpürür, kurdelâ kıvranır, şerit aşağı yukarı koşar, kumaş ezilir, büzülür kıvranır, gerinir, buruşur; kadın sevinir; Haçopolo (4) güler. İşte moda!.

(4) Mutlakıyet devrinde kadın kumaşları ve giyim eşyası satan ticarethanenin sahibi meşhur Rum. Bu dükkân hâlâ mevcuttur.

İdare-i Örfiye'ye Dair:

— İster bırakırız, ister kaldırırız... Şikâyetin neden? Nargilenin ateşine su mu döküyorlar?. Hiç bir şeye tutulmuyorum, şu hürriyete de ne çabuk alıştınız!. **(Cem: 25 - 5 - 1911)**

— Zamanı istibdatta haftada bir Jön Türk, ayda bir cemiyeti fesadiye keşfederdim. Hizmetinize alırsanız size çok faydam olur.
(Cem: 1911)

Dostumun etekleri uçuran bir üslûpla tarif ettiği moda, mizahçılar için geniş bir sermayedir. Evvelâ her moda gözümüz alışıncaya kadar az çok tuhaf görünür. Sonra pek şişman, pek ihtiyar, pek çirkin bir adamda modaya çok uygun bir kıyafet görünce gülmekten kendimizi alamayız. Çünkü modanın bir hassası da zatî ve aslî noksanlarını mübalâğalandırmak ve bu suretle âdeta bir karikatürcü işi görmektir.

Bundan başka; bazı adamlar tabiatin birer karikatürüdürler; Burnun kulakların, ayakların mübalâğalı büyüklüğü mutlaka güldürür.

Konuşma şeklinin çarpıklıkları da mizah gazetelerine zengin bir kaynak olur. Meselâ, gurur, ruhun bir nevi gülünç şişmanlığı değil midir?

Yine, meselâ, yalan, bazı komik aktörlerin yüzlerini boyamalarına teşbih olunamaz mı?

Bunlardan başka modalar da yok mudur? Meselâ bir zamanlar fransızca kelimelerle türkçe söylemek ve bir zamanlar dekadanlarla eğlenmek moda değil miydi? Bugünkü moda da fes yerine külâh giyip vatanperverlikten bahis açmak değil midir?

Tavırlarımız da, şekiller kadar bir güldürme madenidir. Bir hükümdarın huzurunda nedimlerin aldığı şekli, o sahteliği, o dikliği, o hayat hareketlerine aykırı durgunluğu ile pek gülünç bulmaz mıyız? Tavırlarda tuhaflık, ya daimî tekrarlamalardan yahut hayat elâstikiyetinin azalmak veya çoğalmak suretlerinden biriyle mübalâğalanmasından ileri gelir. Meşelâ durmadan her saniye, her an elini burnuna götüren bir adam ne kadar güldürücü ise baston gibi dimdik yürüyen veya Bâbıâlî efendileri gibi ezile büzüle selâm veren de o kadar güldürücüdür. Ancak, alışkanlık bunlardaki gülünçlüğü bize hafif gösterir.

Hâsılı, biraz dikkat etmek zahmetine katlanan bir göz için her taraf güldürücü bir menşedir.

Mizahçılar, muharrirlerin mevzu bulmakta en az zorluklara düşenleridir. Hele bizde!

Cenap ŞAHABETTİN

O devrin meşhur ressamı
A. Rigopulos'a göre:
Cem

«Rübab-ı Şikeste» şairi **Tevfik Fikret**

C E M

San'at kudretini dehâ mertebesine vardıran büyük bir karikatür üstadını, **«Cem»** i kaybettik. Onun vefatına «Kaybettik.» tâbirini kullanmağı doğru bulmuyorum. Zira (Cem) in eserlerinden çoktanberi mahrum kalmıştık. Sanatkâr fırçasını, kömürünü, silgisini, paletini çekmesine kilitlemiş, ve sanat hayatını orada durdurmuştu.

Halbuki (Cem) ne müthiş bir kuvvetti! İttihat ve Terakki gibi tuttuğu şiddet politikası ile muhaliflerine ölümlerden ölüm beğendiren bir rejimi, bu büyük sanatkâr hicivleri karşısında hiç bir şey yapamıyacak kadar hürmet ve takdire sevkediyordu.

(Cem) karikatürlerini evvelâ (Kalem) gazetesinde neşretmeğe başladı. İlk karikatür de **Bulgar Maslahatgüzarı Geşof Efendi**'nin Hariciye Nezareti tarafından verilen ziyafette —ecnebi sefirleri ile birlikte— dâvet edilmemesi üzerine çıkan ihtilâfa aitti. Orada Hariciye Nâzırı Tevfik Paşa bir kaç çizgi ile o kadar canlı surette tasvir edilmişti ki ondan sonraki nüshalarda (Cem) imzası halk tarafından takdirle aranmağa başladı.

(Cem) in en kuvvetli karikatürleri İttihat ve Terakki hükûmetlerine yaptığı hücumlardır. Başlı başına tesis eylediği «Cem» adlı haftalık bir mecmua nefis bir karikatür «Albom» u halini almıştı. Bu eserlerin hepsi birbirinden güzeldir. (Cem) in en kuvvetli tarafı şahısların karakteristik hatlarını kapmak hususunda gösterdiği büyük istidattır.

Eski rical bu i'razkâr kalemden neler çekmişlerdir. Fakat o zaman da itiraf etmeli ki —İttihat ve Terakkinin bütün şiddetine rağmen— memlekette geniş bir hürriyet vardı. Divanıharbler kurulmuştu, Bekirağa Bölüğü vardı; ilmekli iple üç direk de vardı; hatta geceleyin sokaklarda patlayan kaza kurşunları da vardı... Vardı a-

Hürriyetten sonra Abdülhamid yâranının düşüncesi

Gazete müvezzii — Dehşetli yazıyor, hürriyet, meşrutiyet..

Eski kafalılardan biri — Tuhaf şey bu gazete çoktan kapanmadı mıydı? Acaba eski süshaları mı satıyor?.

★

ma muhalefet de vardı. (Cem) **Hareket Ordusu ile İstanbula geldikten sonra Harbiye Nezaretine geçen Mahmut Şevket Paşayı —zayıflığından kinaye olarak— Don Kişot ve sadrâzam Hakkı Paşayı da Şanşo Pansa** şeklinde karikatürize etmekten çekinmiyordu ve kendisine de kimse bir şey demiyordu.

Cem, hiç bir karikatüristimizle kıyas kabul edemez. Bu itibarla (Cem) in yeri ilelebet boş kalmağa mahkûmdur.

Onun böyle birdenbire ufulüne inanamıyorum. Bu ebedî ayrılığı düşünürken şu mısra kalemimden döküldü.

Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz!

Yeni Sabah: 14.4.1950 **ULUNAY**

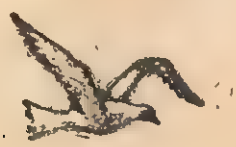

Büyüklerin karikatürleri

Napolyon Bonapart 1812 yazında Rusya'ya 290000 kişilik bir ordu ile girdi, altı ay sonra bunlardan 250.000 asker ölmüş ve donmuştu; Almanya'dan getirilen takviyeler de hesaba katılınca kayıplar 330.000 oluyordu.

Napolyon, tahtını ve tacını tehlikede gördüğü için ordudan beş kişi ile ayrıldı. Mümkün olduğu kadar çabuk Fransaya döndü; işte bu dönüşü **Faber du Faur** karikatürize etti. Napolyon iki cılız atın çektiği bir kızakta, gözlerinden başka her tarafı soğuğa karşı sarılmış olarak gösterildi; beraberindl yalnız kızağı süren seyisi vardı; tarihi hakikate uymamakla beraber Rusya'ya doğru mağrur yürüyüşe göre bu sefil dönüş hakiki bir karikatürdü; nitekim ressam da hatları fazla gülünç yapmak zahmetine katlanmamıştı.

1815 de **«geçit resmi»** adı üstünde yayınlanan bir karikatür hakiki bir karikatür mânası taşıyordu, şişkin bacaklı, tıknaz, kalın enseli ve kocaman maymuzlu imparator **Napolyon**, ancak beş kişiye komuta ediyordu; bunların kiminde eski çizmeler, kiminde takunya yahut terlik vardı, kiminde ise yalnız çorap yörülüyordu, sonuncunun ayakları çıplaktı. Silâhları çeşitliydi: Mızrak, eski bir kılıç, sopa, kazma ve bıçak... İki tanesinde fener vardı, elbiseleri parça parça ve yamalıydı, zayıf ve perişandılar; her biri orduyu, köylüyü, işçiyi, şehirliyi, ihtilâlciyi temsil ediyorlardı. Napolyon onlara: **«Siz meşale olacaksınız!»** diyor ve onlar bağırıyorlar: **«Yaşasın imparator!»**

Bu karikatür Napolyonun **Elbe** adasından dönerek yüz gün sürecek olan son saltanatının başlangıcını tasvir ediyordu; bir müddet hakikate aykırı göründü, fakat Vaterlodan sonra anlaşıldı ki, karikatürist haklıdır.

Napolyonun karikatürleri ancak onun düşkün günlerinde yapılabildi; daha evvel, kudretli ve muhteşem devirlerinde Avrupanın büyük kısmı ondan titriyordu.

1830 - 1835 senelerinde Fransız basını son derece hürriyete kavuştu; o kadar ki, o devrin **«Caricature»** isimli mizah gazetesinde **Philipon**, Kral **Louis Philip**'in tarihe mal olan karikatürünü yayınladı. Bu karikatür kocaman bir sayfa tutuyordu; dört resimden ibaretti ve **«Armutlar»** ismini taşıyor-

— Gözüm görmez, kulağım işitmez, elim tutmaz, merhamet edin...

— Adam değil, timsali hamiyet! Ey oğul eğer bu memlekette herkes senin gibi olsaydı işler ne yaman giderdi; herhalde biz gitmezdik!!!

---

du. Bu resimlerde alın kısmı gittikçe daralıyor, saçlar sivriliyor, çene kısmı genişliyor; kaşlar, gözler, burun ve ağız küçüle küçüle siliniyor, nihayet kral tam bir armut oluyordu.

O zaman birçok kimseler bu derece basın hürriyetinin zararlı olduğunu söylüyorlardı; fakat o hürriyet 1848 ihtilcilini hazırladı, nihayet vakit vakit zincirlenmesine rağmen Fransada Cumhuriyetin yerleşmesini sağladı.

Bugün, değil bir kralın, millet tarafından seçilerek iktidara gelen ve devlet başkanı olan bir zatın karikatürünü yapmak bile birçok memleketlerde suçtur. Nitekim eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün karikatürlerini ancak 14 Mayıs 1950 den sonra görmek nasip oldu.

Yeni Sabah: 14-4-1951 **Kadircan KAFLI**

Ahmet Münif'e göre:
Hazreti Cem'dir pirimiz, üstadımız..
(Kelebek: 1924)

KARİKATÜR, SANATTI

Karikatürü çarpık çizgi sanatı sanıyorlar. Ne kadar yanlış bir fikir. Karikatürü söyle tarif etmek mümkündür... **Maksim Gorki**'nin dediği gibi her insanda çift hüviyet vardır. Biri ciddi görünen tarafı, diğeri komiklik ruhunun gizlendiği, karakteri yapan haldir. Birbirine zıd olan bu çift şahsiyet içinde insan; bazı kere ruhunda gizli olan kaba ve gülünç tarafları ciddi görünüş hali içinde saklamağa âzami gayret eder. Fakat bir an gelir ki herhangi bir unsur veya hâdisenin tesiriyle komik ruh dış hatlarda da tecellieder. Çehrede, tavır, hareket ve jestlerde de teressüm eder. İşte karikatür bu ruhu yakalamak, onun hâdiseler içindeki mânasını kavramak, bir kelime ile bu ruhu çizmek sanatıdır.

1936 **CEM**

Muallim — Sen sonra bu cahillikle bu haylazlıkla ne olacaksın? Hiç düşünmüyor musun?

Talebe — Mebus olurum, Nazır olurum; Meclisi mebusanda demediler mi efendim?

Karikatürist Cem

Karikatürist Cem'in ölümü; onun aziz hâtırasına tahsis ettiğim şu satırlarda bana bu düşünceleri ilham ederken **Ahmet Haşimi** hatırlıyorum. O bir yazısında, **«Cem'in gözü ruhların darülazabıdır»** demişti. Bunu, hatırımda kalan cümlelerine göre şöyle anlatır: **«Onun mesai odasına girdiğiniz zaman duvarlardaki levhalarda gülünç, bir insanlığın parça parça asılmış, teşhir edildiğini görürsünüz. Her komik insan çizgisi bir ruhun rekillenmiş ifadesidir. Cahalet, oburluk, hamakat, gurur, yobazlık, kin, hased ve dalkavukluğun gülünç çizgi ve nükte tezahürüdür.»**

Cem'in değerini bugünkü karikatür anlayışının çarpık çizgi sanatiyle ölçmeğe imkân yoktur. Zira hâdiselerin aktüel akışı içinde yaşayan her insan dış görünüşü gibi basit değildir. Bir de görünmeyen tarafı, iç şahsiyeti vardır. İşte gülüncü meydana getiren karikatür sanatı bu ruhu zarif bir şekilde, aynı tablatın benzerini kendisinde bularak insanların bile hoşuna gidecek incelikte teşhir edecektir.

1908 tarihli Selâh Cimcozun çıkardığı Kalem mecmualarını karıştırdığımız zaman, Cem'in karikatürlerinde meşrutiyet devrinin bütün sosyal hâdiseleri içindeki

hayatın bir tarih panoraması gibi karşımızda canlandığını görürüz. Onun sanatında iki ehemmiyetli nokta vardır. Biri garp tekniği ve anlayışında karikatürü meydana getirmesi ki, bu sanatın pek yeni bir tarihi olması itibariyle ondan evvel böyle bir şey mevcut sayılmazdı. İkincisi karikatürün gülünç, mübalâğalı çizgi tekniğini fikrin, nüktenin, realitenin zarif ifade şekilleriyle kaynaştırmasıdır. Cem'in sanatını, kendi devri içinde mütalâa etmek lâzımdır. Onun kırk yıl önceki karikatürlerinde o devir Fransız sanatının tesirleri görülür. Bilhassa Abel Faivre, Caran D'ache ve A. Guillaume gibi üstadların.. Meşrutiyet devrinin tenkide, nükteye en müsait ve muhtaç zamanlarında karikatür sosyal hayatın bir hiciv sanatı olmuştu. Serbest düşünce iştiyakı karşısında artık her tarafından yıpranmış, çökmeye yüz tutmuş asırdide bir saltanat binâsının kaba hatları karikatür için şüphesiz ki en güzel bir hiciv kaynağı oluyordu. İşte Cem'in değerini bunda aramalıdır. Onun karikatürlerinde bir devrin tarihî akışını takip etmek mümkündür. Bir saray dalkavuğu, bir harem ağası, bir halaylık, yeni cami avlusundaki arzuhalci, bilhassa o devir ricalinin karakteristik tipleri, konak uşak ve odalıkları, bacı ve südnineler, çingene falcı, kâtipler, esnaflar ve bütün sosyal tabakayı teşkil eden insanlar, sade görünüşlerinin gülünç mübalâğalı şekilleriyle değil, iç hüviyetleri, tabiatlarının gerektiği gibi bir müşahhas varlık olarak canlanırlar. Bir saray, konak dalkavuğu onun çizgisinde, efendisi karşısında yalnız elpençe divan duruşu ile, iğilip, bükülüşü ile değil, fakat çehreye akseden sinsi, müdahanakâr tebessümün, o komik derecede küçülmüş aşağı ruh halinin ifadesiyle hayat bulur.

Cem de tıpkı hayranı Ahmet Haşim gibi zekâsının bütün istihza kudretini cahalet ve kabalıklar üzerine çevirmiştir. Muhayyilenin nükteli çizgide yaptığı bu gülünçlük ruhunu aksettirmek sanatı ki karikatürü bize tarif eder.

Karikatürü mübalâğalı fanteziden, düz, kaba çizgiden, sinema yıldızlarının açık saçık fotoğraflarını kopya etmekten, zekâdan nasibi olmayan eğlendirici resimden ibaret sananlar için Cemin sanatı bir şey ifade etmez. Komik ruhun çizgidi en güzel şeklini, mânasını bulduğu Cem'in karikatürleri edebî mizah, hiciv sanatının resimde tecellî eden en tipik örnekleridir. Onun ölümü ile sanat dünyamız gerçek bir üstad kaybetmiştir.

Vakit: 27.4.1950 **Hüseyin HULKİ**

GEÇMİŞ ZAMANIN MİZAHI :

(Cem) in 48 yıl evvelki bir karikatürü... Meşrutiyet devrinin (espri)si:

— Her sene açığını kapamak için borca giren bir milletin üç dörtyüz bin lirasını üç dört kişinin taksim etmesi hangi bapta yazılı, onu arıyorum.

★

Meselenin künhü!

Cem'in, o devirde çok dedikodu uyandıran karikatürlerinden:
Sultan Reşad Rumeli seyahatinde..

daki «Matbuat, kanun dairesinde serbesttir» gibi karikatürlerde bir heykeltraşın hacim arıyan desen telâkkisini, iç ve dış siyaseti günü gününe tahlil ve tenkit eden bir diplomatı görüyoruz. Cemil Bey, son günlerine kadar bu tenkitçi ruhtan bir an bile ayrılmamıştır. Her zaman dünyanın gidişini yakından takip etmiş ve bunları resimle tesbit etmeğe de çalışmıştır. Sırf kendisi için çalışıyor, çalışmaktan sonsuz bir zevk alıyordu.

Onun neşriyat âleminden ayrılmış olmasını, dünyanın ve cemiyetimizin başından geçenlere ve sanata kayıtsız kaldığına hamledenler olabilir. «Cem» dergisinin fazla ömürlü olmayışını daha ziyade eski matbuat kanununa dayanan baskıda aramak lâzım geliyor. 1928 de ikinci defa çıkmağa başlıyan «Cem» in ilk sayısında çıkan ve Lejandi «Ah bir vergisiz memleket olsa!» olan bir karikatür yüzünden mahkemelere düşmüştü. Çok sevilen ve okunan bu dergi ancak 28 sayı çıkarılabilmişti. 28 Ekim 1912 de ilk sayısı çıkan ilk «Cem» ise 43 sayıda kapanmıştı.

En güzel eserlerini muhakkak ki Meşrutiyet devrinde vermiştir. O devrin siyaset adamlarını en acı bir şekilde tenkid eden karikatürleri, Türk mizahının çok kuvvetli eserleridir. Son zamana kadar fırsat buldukça üzerinde çalıştığı büyük bir panoda bütün bir Meşrutiyet devrini; hükûmet ricali, sanat ve fikir adamlariyle bulmak mümkündür. Hele birinin tavır ve hareketlerine, yüzdeki ifadeye kadar ayrı ayrı tesbite çalışılmış olan bu kalabalık, **Veliefendi** at yarışlarında toplanmıştır.

Diğer yağlı boyaları arasında Cemal Paşanın Mısır sefirini tenkid eden bir tablosu da pek spritüeldir. Diğer bir yağlı boya eseri de Güzel Sanatlar Akademisinin eski hocalarını bir arada çalışırken göstermektedir. Çallı İbrahim, Feyhaman ve Namık İsmaili ayrı ayrı karikatürize etmiştir.

Türk sanati tarihinde Meşrutiyet devri ressamları arasında sayılacak olan Cemil Beyin karikatürleri, Lejandi e desenleriyle Türk mizahının, Türk zekâsının ölmez eserlerindendir.

Yenisabah: 1950 **Cemal TOLLU**

(Cem) in Ressam merhum (İzzet Ziya) Beyin kaleminden çıkmış karikatürü:
Gülme komşuna, gelir başına!

İlk Büyük Karikatürcümüz: CEM

Bizde karikatürcülük resim ve heykele nazaran daha yenidir. Ancak Meşrutiyet inkılâbından sonra başlamıştır. Yaradılıştan nükteci olan Türk milleti bu kabiliyetini ancak söz ve yazı ile göstermişti. Nasreddin Hocadan İncili Çavuşa, Bekri Mustafaya ve daha yakın zamana kadar kahvelerde halka neşeli dakikalar yaşatan meddahlara kadar hepsi Türk mizahçılığının canlı örnekleri idiler. Hicivde çok ileri gitmiş olan bu milletin içinden elbette büyük karikatürcüler de yetişecekti. (Karagöz) oyunları ile bu kabiliyet, söz sanatı ile kanaat etmiyerek şekil, renk ve hareket ile yerleşmiş, ifade imkânlarını genişletmişti.

Karikatürcülüğümüzün geç meydana çikmasını eski gazeteciliğimizin geriliğinde aramak da mümkündür. 1872 den sonra çıkmağa başlayan (Diyojen), (Çıngıraklı Tatar), (Dolap) gibi mizah mecmualarının baskı, tertip hattâ muhteva bakımından pek geri olduklarını görüyoruz. Bunların birinde atlı tramvayın İstanbulda ilk görünüşü ile halk arasında doğurduğu heyecan ve şaşkınlığı anlatan bir resim dikkati çekmektedir. Zaten bu dergilerde resme fazla yer verilmemiştir.

Bugüne kadar devam edegelen (Karagöz) gibi halka hitap eden dergilerden başka, ciddî ve güzel tertiplenmiş olan ilk mizah mecmuası «Kalem» dir. ve ilk karikatüristimiz olan merhum Cemil Cem de bu mecmuaya pek çok karikatür yapmıştır.

«Kalem» in 2 Ekim 1908 tarihli sayısında Mösyö Koşef'un bir ziyafete dâvet edilmeyişini imâ eden karikatürde - ki bunun neşredilen ilk karikatür olması ihtimali kuvvetlidir - ve 16 Ekim 1908 tarihli sayı-

Abdülhamidin endişesi

— Bak, ne istiyorlarsa verelim! Affı umumî mi, bir iki sadrâzam başı mı, senin başın mı?.

— .....

— Söylesene dilin mi tutuldu?

Yoksa benim..

— ... (kendi kendine) Ha şunu bileydin!..

Sedat Simavi'ye göre: Üstad Cem
Akbaba: 1923

Cem'in pederi:
Dr. Cemal Paşa
Aydede: 1922

★

Devlet Adamları

Benim asıl derdim başka, harb de etsek, sulh de akdetsek **bize lâzım olan devlet adamıdır.** Ah diyorum, keşke şu münbit, mahsuldar memleketimizde patlıcanlar ağaç olacağına, her karpuz bir deve yükü olacak kadar büyüyeceğine, mısırlar kavak kadar yükselip uzayacağına bunlar her yerdeki itidal derecesinde kalsalar da onların yerine **devlet adamlarının bir numara iyi ve işe yarıyan yetişse...** Zira şu son senelerde de gördük ki hükûmetler meşrutiyet ve mutlakıyet gibi idare tarzının değişmesi ile çok şey kazanıp kaybetmiyorlar... İş devlet adamlarında... Büyük zekâlarda... Salâh ve felâhımızın, huzur ve selâmetimizin esası ne istibdatta, ne hürriyette, ne merkeziyette, ne de ademi merkeziyettedir; **devlet adamlarındadır.**

1912 **CEM**

Cem'in Osmanlıca ve Fransızca olarak attığı imzası

— Yoo, bak ona söz istemem! Aşkolsun çocuğa, nâzırlık bile az. İptida akrabasını kayırdı sonra kendini.. Deli gibi burnunun doğrusuna giderek başına belâ aramaktansa suyun akışına gidip çıkarına bakmalı.

Cem : 1911

— Ah alçaklar, ah mürteciler, namussuzlar, hamiyetsizler!..

— Elâleme neden böyle fena sözler söylüyorsun?

— Senin aklın ermez; başkalarına böyle demesem kendimin hamiyetli olduğumu herkes nasıl bilecek?

Sedat Simavi'ye göre: Üstad Cem
Akbaba: 1923

Cem'in pederi:
Dr. Cemal Paşa
Aydede: 1922

★

Devlet Adamları

Benim asıl derdim başka, harb de etsek, sulh de akdetsek **bize lâzım olan devlet adamıdır.** Ah diyorum, keşke şu münbit, mahsuldar memleketimizde patlıcanlar ağaç olacağına, her karpuz bir deve yükü olacak kadar büyüyeceğine, mısırlar kavak kadar yükselip uzayacağına bunlar her yerdeki itidal derecesinde kalsalar da onların yerine **devlet adamlarının bir numara iyi ve işe yarıyan yetişse...** Zira şu son senelerde de gördük ki hükümetler meşrutiyet ve mutlakıyet gibi idare tarzının değişmesi ile çok şey kazanıp kaybetmiyorlar... İş devlet adamlarında... Büyük zekâlarda... Salâh ve felâhımızın, huzur ve selâmetimizin esası ne istibdatta, ne hürriyette, ne merkeziyette, ne de ademi merkeziyettedir; **devlet adamlarındadır.**

1912 **CEM**

Cem'in Osmanlıca ve Fransızca olarak attığı imzası

Gayet ince bir nükte :

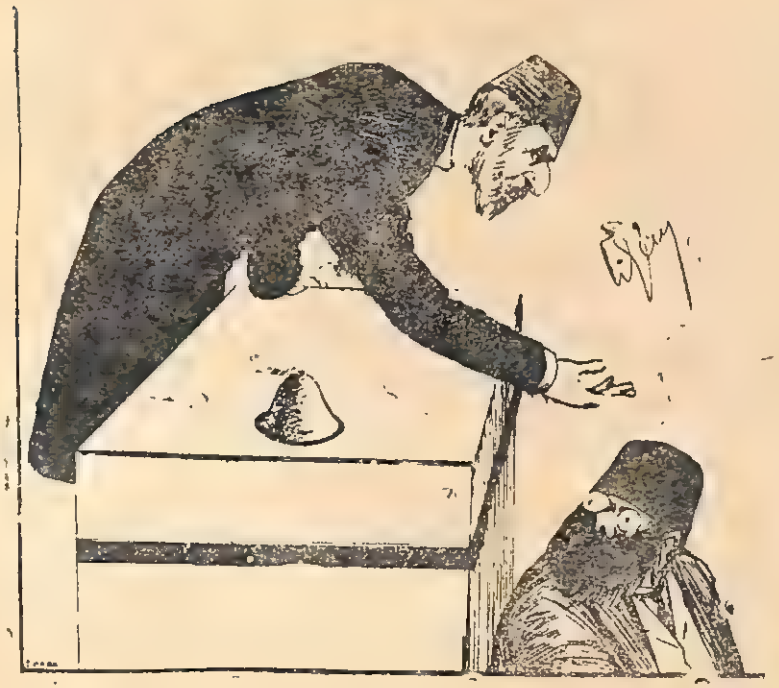

Meclisi vükeâ sizi fena alıştırmış; öyle ikide birde söze atılmayın!.

Cem : 1911

Yok devreyi bililtizam uzatmışız, yok yarım tahsisat almışız, elli lira bize çok imiş, daha bilmem neler...

(Yemeğine devamla) Bırak söylesinler, atalar sözüdür, «Aç adam oynamaz!»

Cem : 1911

Karikatürist Cem ve San'atı

karikatürist Cemil merhumu, yaşı otuzdan küçük olanlar, gazete ve mecmua, koleksiyonlarından bile hatırlamazlar. Fakat, İkinci Meşrutiyeti idrak etmiş olanlar içinde, Cem'in adını ve eserini bilmiyen bir ferd tasavvur edilebilir mi? Çünkü Cem eserlerini o devirde neşre başladı. Bir müddet muhtelif gazete ve mecmualarda çalıştıktan sonra ilk sayısı 10 Aralık 1910 da intişar eden ve kendi adını taşıyan mecmuayı: «Siyasî, Edebî, Musavver Mizah Mecmuası» nı neşre başladı. Fransızca ve Türkçe olarak neşredilen «Cem», o zamanın tarihini yazacaklar için en değerli vesikaları ihtiva eden bir hazinedir. İşinin ustası olan bu sanatkâr, sonraları Kalem mecmuasiyle eserlerini yayınlamağa devam etti ve nihayet, ölümünden hayli evvel, neşriyat hayatından çekildi.

Bir Fransız politikacısı demiş ki: «İnkılâb devirlerinin asıl tarihini yazmak ancak o devirlerin mizah mecmualarını gözden geçirmekle kabil olur.» Cem, mecmuasının ilk sayısına yazdığı ön sözde, «Karikatürler, bazan o kadar mühim, o kadar vakur olur ki tarih sahifelerinde vesika yerini tutar. Medenî milletlerde mizah gazetelerine gecmemiş bir şöhret tasavvur olunamaz» der.

Hakikaten, bugün İkinci Meşrutiyet devrinin Cavidlerini, Mahmut Şevket Paşalarını, Talâtlarını, Menteşe mebusu Halil Beylerini, Hakkı Paşalarını hatırlıyanlar sade onları yaptıklarından dolayı değil, biraz da, hattâ daha fazlasiyle, Cem'in çizgilerinden hatırlamazlar mı? Maliye Nazırı **Cavid Beyin** İzmir seyahatinde arabasını atlar yerine halkın çekmesi üzerine çizdiği **«Çektiklerimiz»**, cinasa dayanan ince ve zarif nüktesiyle hâlâ mizah mecmualarımızda sık sık iktibas edilen eserlerinden değil midir? Zamanın üç kudretli simasını tasvir eden «Les Trois Grâces» (Üçler) mitolojik sanat zevkiyle zenginleşmiş öyle bir hiciv şaheseridir ki, hiç bir devirde değerini kaybetmiyecektir .Aradan kırk yıl geçmiş olmasına rağmen, piyasada dönüp dolaşan siyasî nüktelerin çoğu, evvelâ «Cem» de ortaya atılmıştır; her sene basında tekrarlanan mahud «Yeni yılda neler olacak?» tekerlemelerine varıncaya kadar...

Merhum Cem, karikatürlerindeki nezih nükteleri itibariyle olduğu kadar, karikatür anlayışiyle de mizah tarihimizin nadir yetiştirdiği üstadlarındandı. Fransızların «portrait charge» dedikleri, belli bir karakteri mübalâğa edilerek insanın mânevi cihetlerini belirten karikatür tarzını bizde ilk örneklendiren o oldu. Portreleri, hakiki karikatürün icap ettirdiği kati benzerlik şartına âzami derecede bağlı, binaenaleyh benzeyiş bakımından son derecede kıymetli eserlerdir. Bugün, Cem kadar serbest bir kalemle o derece benzeyiş temin edebilecek bir karikatüristimiz maalesef mevcut bulunmuyor. Portrelerinde şahsın mânevi hüviyetini, ruh halini büyük bir kolaylık ve meharetle eserine, çizgilerine sindirirdi. Esasen asıl ustalığı, insan karikatürlerinde idi, ki bir bakıma, bu, onun asıl meziyetini teşkil eder. Çünkü, eşyanın ve hayvanların karikatürü yapılamaz. Gülmek, canlılar arasında ancak insana müteveccih olursa kabildir. Cem, bu hakikati en evvel anlamış sanatkârlarımızdandır. Ancak, karikatürün desen olarak da mühim bir mânası vardır. Cem'in desenleri, perspektif noktasından hiç bir zaman aksamamışsa da, siyah - beyaz itibariyle, yani tek renk veya çizgi içinde, resmin sahib olması gereken ton zıtlıkları bakımından oldukça zayıftı. Hele ışık ve gölge, hemen daima ihmale uğramıştır.

Bugün, kalemimizin ucuna geldiği şekilde hemen kusurlarını sayıp döküverdiğimiz veya kendimizce kusur görünen bu gibi hususları bir yana bırakarak, Cem'in yetiştiği devirde resmimizin, resim bilgi ve anlayışımızın, memlekette ressam sayısının, hattâ karikatür telâkkimizin yok denecek kadar iptidaî bir durumda bulunduğunu hesaba katarsak, elbette bahsedilen aksaklıklar ehemmiyetini kaybeder. Üstelik, İkinci Meşrutiyeti takip eden o çılgın hürriyet sevincinden sonraki hâdiseler, 31 Mart vakaları, örfi idareler gibi, cemiyetin altını üstüne getiren, nizam ve yerleşmiş gelenek bırakmıyan karşılıklı devrinde, o haliyle dahi bir Cem'in yetişmiş olması, sanatkâr lehine cidden övünülecek şeydir. «Cem» mecmuasının yıllarca ve başariyle neşredilebilmesi, karikatüristin mesleğine siyasî mânadaki vukufunu da isabetle tâyine yarıyacak bir ölçüdür.

Yazık ki, bu değerli imza, artık her mânasiyle tarihe mal olmuş bulunuyor.

Cumhuriyet: 27 - 4 - 952 Zâhir GÜVEMLİ

DOĞRUSU DA BU:

— Madem ki bir fırkaya girecektin, ekseriyete girip te rahatına bakmalıydın; âlemi ıslah edici sen mi kaldın? **Cem: 1911**

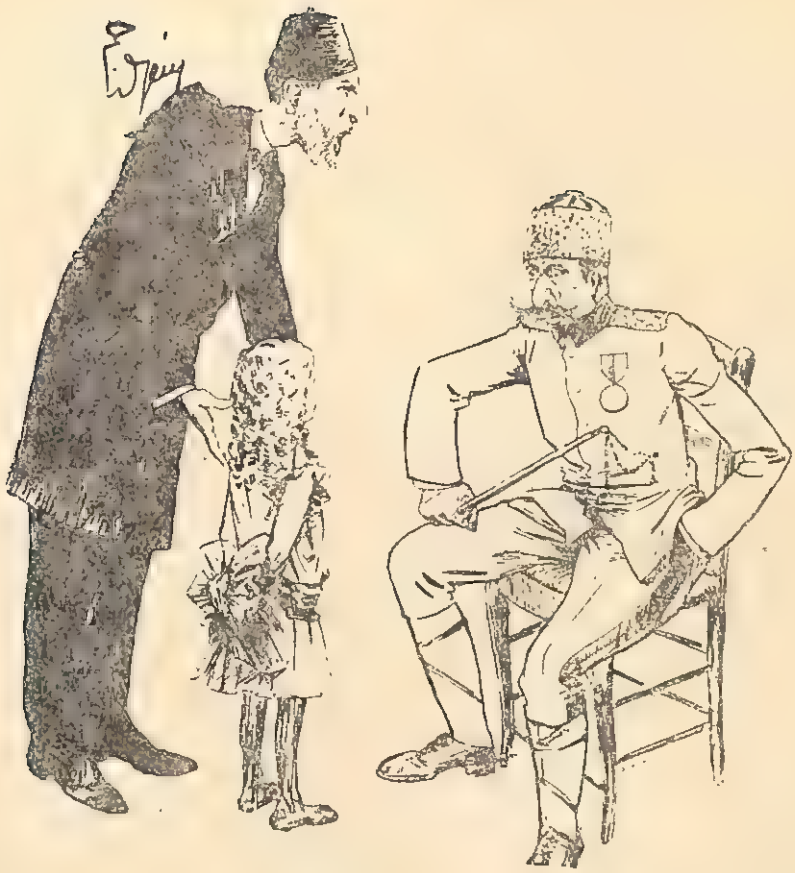

— Olmuyordu. Allah nasılsa verdi. Fakat ele avuca sığar şey değil; siz alın yola getirin, eti sizin, kemiği benim.

— Afacan, adın ne?.

— Hürriyet!...

(Cem: 1910)

Karikatüre kızılmaz

Meselâ Pariste her sene açılan **«mizahçılar salonu»**nda namlı karikatüristlerden biri güzelliği ile iftihar eden **(Sesil Sorel)** in bir karikatürünü yapmıştı ve bunda artistin hüsnünü o kadar hırpalamıştı ki, salonun açılış merasiminde bulunan Sesil Sorel, parmağındaki kocaman yüzükle eseri yırtmış parçalamıştı. Hatta bununla iktifa etmiyerek ertesi günü **(Komedya)** gazetesinde **«Ben güzelim ve güzel olduğumu bilirim.»** diye bir mektup neşreylemişti. Eseri yırtılan karikatürist iki gün sonra **Sorel**'in öyle bir karikatürnü yaptı ki, yırtılan eser onun yanında Leonar dö Vinçi'nin meşhur **(Jokond)** u gibi kalıyordu. Bunun altına da yalnız şu cümleyi yazmıştı. **«Ben güzelim ve güzel olduğumu da bilirim.»**

Arı

KARİKATÜRDEKİ ŞAHESERLERİMİZ:

ÇEKTİKLERİMİZ!.

(İzahı: 1911 senesinde Maliye Nâzırı **Cavit Bey**'le Menteşe mebusu **Halil Bey** İzmire seyahat etmişler ve halk tarafından arabalarının atları çözülerek çekilmişlerdi.)

Donkişot ve hemdemi. (Don Quichotte et Sancho Pança)
(Cem : 1911)

(Harbiye nâzırı **Mahmut Şevket** ve sadrâzam **Hakkı** Paşalar)

23 OCAK 1911 GÜNLÜ 9 SAYILI CEM DERGİSİNDEN :

— Ah, yavrum hürriyet, o ne ya!.. Öpsene paşa babalarının eteklerini! Sonra sana yaramaz derler, haşarı derler de, kimse seni sevmez!..

Cem Dâvası (*)

Sordular ehli imamı hünere: **Cem** ne kişi
Anlatın zümrei hükkâma bu peymane keşi
Okuyor bildiğini yok mu bunun başka işi
Çatıyor devlete, hatta bize ekşi ekşi..

Hüseyin Rahmi, o üstadı imamı âzam
Etti divanı adalette vakurane kıyam
Verdi etrafına hürmetle muhabbetle selâm
Dedi râna tanırım ben bu bilâlı habeşi.

İsmi **Cem**, künyesi **Cem**, hasılı güldestei cem
O kadar nükteli ressamı debistanı irem
Bu sebepten sevilir ondaki eşkâli sitem
Bence bir tanedir âlemde bu san'at güneşi.

Söze agaz ederek sonra imamı **Cimcoz**
Dedi mâzur görünüz çünkü mizahın bu kokoz
Usta ressamdır asla konamaz üstüne toz
Yoktur ısrar ederim, bizde onun başka eşi.

Her ne resmetse bulur, can alacak noktaları
Budur işte hünerü san'atının miyarı
Halisüddem vatan evlâdıdır olmaz haşarı
Onu divane eder bazı fakat cem ateşi.

Çıktı meydana bir arslan gibi **Lütfi Fikri**
Dedi insaf ediniz gitmeyiniz pek ileri
Yok bu divaneliğin maddei kanunda yeri
Bırakın siz bu felâketzede mecnun gebeşi.

Bir zaman çok güzel üflerdi bu devranda «Ney»i
Zurnadı rçaldığı şimdi çalamaz başka şeyi
Görür amma feleğin altını üstünden iyi
Hep yek oynar atacak olsa kazara düşeşi

Dalbudak saldı «**Cem**» in resm-ü kalem mânası
Zurnadır çaldığı şimdi çalamaz başka şeyi
Neye ey **Gâve** uzandı bu «Eşek dâvası»
Bulacak ömrü «**Cem**» in mahkemede elli beşi

Bize kalsa der idik, muhterem âzâyi kaza
Vermeyin siz bu meram anlamaz insana ceza
Yetişir sırtına yüklendiği püsküllü belâ
Sürüsün «**CEM**» diye neşrettiği biçare leşi..

1928 **Hüseyin Suat YALÇIN**

(*) «**Cem**» Mecmuasının mahkemeye verilmesi üzerine yazılmıştır.

— Adın ne kızım?
— Leylâ...
— "Dütdürü"sü de var mı?!.

(Bu harbin karikatürleri) ve **(Tombul Teyze albümleri)** en veciz bir san'at eseri olarak yaşayacaktır.

Meslekdaşları arasında ve dost muhitlerinde, ince esprili konuşmaları ve hoş musahabeleriyle sevilen **Ramiz**, çok nükteden bir sanatkârdı. Unutulmayacak hâtırası önünde saygı ile eğilir, Tanrıdan aziz ruhuna rahmetler dilerim.

Üsküdar: 30/Ekim/1959 **Hilmi Yücebaş**

Ramiz'den fıkralar

PEDERİN HAYVANLARI

Mülkiye Tekaüt Sandığı Muhasebecisi Hafız İhsan Bey tanınmış nüktedanlardandı. Eski tâbir ile «Lâf yuttumağa» bayılırdı.

Yine o devrin bir kitapçı Abdurrahman Hocası vardı ki, nükteden, cinastan zerre nasibi yoktu. İhsan Bey, Hocayı karşısına alır; saatlerce tıngırdatır... Zavallı adam, yuvarlanan nüktelerin farkına bile varmaz. Hattâ İhsan Beyi tasdik dahi ederdi.

Bir gün İhsan Bey Hocayı bir hayli methettikten sonra:

— Siz, dedi. Hocayı hakir görmeyin, o atlarla eşeklerle büyümüştür.

Hoca gayet tabii bir tavırla:

— Evet... dedi, hakikaten pederin hayvanları vardı!...

★

ÇALLI ve RAKI

«Çallı İbrahim'in torunu rahatsızmış; eve doktor celbedilmiş muayene, tedavi, reçete ilâç ilh... Doktor Çallıya musallat olmuş:

— Senin de bir tansiyonuna bakalım.

Çallı reddeder... Fakat doktora meram anlatmak kabil değil. Nihayet âdeta zorla koluna âleti geçirirler. Doktor ibreye bakar.

— Aman! der, vaziyet kötü...

— .....

— Siz rakı da içiyorsunuz değil mi?

— Evet.

— Ne kadar içiyorsunuz?

— Ne bileyim? Her akşam yüz gram içiyorum.

Doktor kaşlarını çatar:

— Ölürsün!

Çallı:

— Sana ne kadar içtiğimin doğrusunu söylesem sen ölürsün!

★

ESKİ RİCAL

Büyük nüktedanlardan **Kanbur Nazif** eski ricalin pek sevdiği bir şahsiyetti. Bilhassa Sultan Abdülâzizin ser yaveri Halil Paşanın dalkavuğu idi. Son derece pis ve ahlâksız olmasına rağmen paşa ondan ayrılamaz, daima yanında bulundururdu. Kanbur Nazifi Trabzon valisi merhum Kadri bey de severdi.

Kadri bey bazı meziyetini takdir eylediği Hakkı bey isminde bir gencin ahlâkı bozulmasın diye şununla bununla görüşmesini istemezmiş. Aksi olacak, Hakkı bey de Harbiye Nezaretinden bir çavuşla gezer, to-

Ramiz Gökçe

Ramiz, memleketimizde karikatürü popüler bir hale getiren, hâdiseleri halkın anlayacağı şekilde çizgilendirerek mizah süzgecinden geçiren büyük bir san'atkârdı.

Arkadaşları arasında canlılığı ve neş'esiyle sevilen **Ramiz,** gece hayatından hoşlanmaz, eserlerini daima temiz bir odada ve intizam içinde çalışarak yapardı. Reşimlerinde yormayan bir janr yaratmasıyle, hâdiseleri karikatürize etmekteki kudretiyle **Ramiz,** mizah tarihimizde mümtaz bir yer almıştır.

1900 yılında İstanbul'da Küçükayasofya'da doğan **Ramiz Gökçe,** Kılıçoğlu Musa Kâzım efendinin oğludur. İyi bir aile muhitinde yetişen Ramiz, daha küçük yaşta resim yapmağa başlamış, fakat resimdeki istidadını ebeveyni iyi karşılamamıştır. Mektepte yazı defterlerini resimle doldurduğunu görenler Ramiz'e: **«Bundan ekmek çıkmaz, okumağa bak!.»** derlermiş. Ramiz, Beşiktaş İttihad ve Terakki mektebinde, Kabataş idadisinde ve İstanbul eski muallim mektebinde okumuştur.

Muallim mektebinde talebe iken, her hafta verilen müsamerlerde, Ramizin sahneye çıkarak kara tahtaya bir iki çizgide dâvetlilerden bazılarının ve o devir meşhurlarının portrelerini maharetle çizmesi, alkışlarla karşılanırmış. Mektebe gelip giden devrin şair ve sanat'kârları, genç Ramizin büyük istidadını takdir ederek, onu Bâbıâli'ye tanıtmışlardır. O sıralarda çıkan iki yapraklı **Şeytan** dergisi Ramiz'den parası ile resim istemiş, bu suretle Ramiz heveslenmeden, kendisine müracaat edilerek ve parası peşin ödenerek **(Kervan-ı Matbuat)** adlı ilk karikatürünü basılı görmüştür. O zamanlar **16** yaşında olan **Ramiz** diyor ki: «Mektebimizin müdürü **Selim Sırrı** beydi. Bir gün beni elimden tutarak zamanın maarif nâzırına götürdü. **(Bu çocuğu Avrupaya gönderin!)** diye teklifte bulundu. Lâkin bu çocuk her talebe gibi gönderilemez. Orada her genç gibi konsere gidecek, çikulata yiyecek ve eğlenecek, hem de çalışacaktır. Onun için bunu iki talebe sayacaksınız ve iki talebelik tahsisat vereceksiniz. Çünkü memlekete dönüşte iki insan kadar faydalı olacaktır.»

Fakat o sırada patlayan harp dolayısiyle Avrupa yollarının kapanması ve hastalanması üzerine **Ramiz,** Muallim mektebini bitiremeden son sınıfta iken ayrılıyor. Onu çok seven hocaları, Maarif nâzırlığına **«Resim muallimliği yapabilir.»** yollu bir tavsiye yazarak Ramiz'in Ortaköy Darül'eytamına resim hocası olarak tâyinini yaptırıyorlar. Bir müddet sonra Şişli Terakki lisesinde de bir hocalık alıyor. Ramiz'in Birinci umumî harbin ortalarında, 16 yaşından beri İstanbulda çıkan bir çok mizah gazeteleriyle günlük gazetelerde ve dergilerde, siyasi ve içtimai karikatür ve resimleri intişar etmiş, siyasi karikatürlerinin pek çoğu Avrupa, Amerika ve Balkan gazeteleri tarafından iktibas edilmiştir.

Bir kaç sene bütün çalışmasını rahmetli **Sedat Simavi'nin (Karikatür)** mecmuasına ayırmış, sonraları kendisi de **(Mizah)** adlı haftalık bir dergi çıkararak **12/7/1946** tarihli ilk sayısında mizah anlayışını şöyle belirtmiştir:

«Mizah, hakikate bir neş'e projektörü dökmek hüneridir. Az sözle veya çizgi ile çok şey düşündürmek san'atıdır. Bu bakımdan güzel san'atların en ince kollarından biri sayılmak lâzımgelir. Ve bu incecik kol, taarruza geçtiği zaman en kalın bâzuları yenebilir. Kendisi kalınlaşmamak şartiyle. Hem şunu da iddia edebiliriz ki, tercümeye ve adapteye hiç muhtaç olmadığımız san'at şübelerinden biri budur. Çünkü onun kaynağı içimizdedir. Minyatürcülük, çinicilik, halıcılık gibi mizahın da dehası şarklıdır. Hele **Nasreddin Hoca'nın, Karagöz'ün, Bektaşi'nin, Kavuklu'nun** sözleri Türk halkındaki mizah mizacının kuvvetini ne güzel anlatır.»

1947 de **«Salon»** ve 1949 da **«Perî»** adlı iki dergi daha çıkaran **Ramiz,** kalb hastalığından muztaripti. Kendisine bir kere felç te gelmiş, kısmen tedavi edildiğinden çalışabiliyordu.

Bir gün dergi idarehanesinde resimleriyle meşgul olurken, birden bire yere yıkıldığını karşı pencereden görüp imdadına koşmuşlarsa da, bu defa iyileşememiş ve 5/Ocak/1953 tarihinde vefat ederek Feriköydeki aile kabristanına gömülmüştür.

Ramiz'in Tombul Teyze'sini, Sıska Dayısı'nı, Çömezi'ni öksüz bırakarak, vakitsiz ölümü, basın âleminde büyük bir teessür uyandırmış, Türk mizah dünyası yeri doldurulamayacak bir üstadını kaybetmiştir.

RAMİZ GÖKÇE ANLATIYOR

— Ben, bir tek cümle ile, Türk ceza kanununun değiştirilmesine sebep olmuşumdur.

Bu cümleyi, en ciddi şahsiyetleri ve hâdiseleri bile şeytanî bir buluş ve görüşle Hacivatlaştıran genç karikatür üstadı Ramizden değil de, ömrünü kanun maddeleri arasında köreltmiş kurt bir hukukcudan dinleseydim, pek şaşmıyacaktım.

Bereket ki dostum, sezdiği merakımı gidermekte gecikmedi:

— «Akbaba» ya yaptığım bir karikatür, müstehcen mahiyette görülmüştü mahkemede müdafaa sırası gelince, ayağa kalktım, ve paşa dedesinin nüfuzuna güvenen şamarık bir asilzade emniyetile:

— Siz, dedim, beni mahkûm edemezsiniz?

Reis yarı hayret, yarı hiddetle sordu:

— Sebep?

Sükûnla cevap verdim:

Cürüm mahiyetinde görülen eserim de «makale» değil, resimdir. Ve imzam, resmin çerçevesi içindedir. Mevzubahs maddenin, tecziyelerini emrettiği kimseler arasında ise «Sahibi resim» yoktur!

İşte beni mahkûmiyetten kurtaran bu müdafaa, ceza kanunundaki o maddenin değiştirilmesine sebep oldu... Ve «Sahibi imtiyaz» ın, «sahibi makale» nin, «sahibi risale» nin, «sahibi ceride» nin yanına «sahibi resmi» de kattılar.

— Hiç mahkûmiyetin yok mu?

— Mahkûmiyetim yok; yalnız geçen ve bu seferki nüfus sayımlarında iki gün mahbusiyetim var!

Kendi getirdiği kahveyi yudumlarken ondan evvelâ resme karşı duyduğu istidadı bugünkü inkişafa ulaştırmak uğrunda çektiği güçlükleri öğrenmek istedim. Dizine sokulan ve altıncı baharının olanca coşkunluğu ile fıkır fıkır kaynıyan sevimli kızını gösterdi:

— Ben, resme heveslendiğim zaman «Gülçin» kadardım.

Ve otuz sene evvel resim yapmak, bugün Vali Muhiddinin karikatürünü çizmekten de tehlikeli bir hareketti.

— Ben gizli gizli Hacivad, Karagöz resimleri çizer, kitaplarımı, defterlerimi, ihtisar edilmiş resmî daire isimleri gibi anlaşılmaz şekillerle karalar, kirletirdim.

İlk resim dersini, Kabataş Aşiret mektebinde, Tekezade Saidden gördüm.

Sonra Muallim mektebine girdim. İkinci hocam ressam Şevketten de aynı tevecchühü, iltifatı ve teşviki görmek beni, resimde birşeyler becerebileceğime inandırdı. Ve bu inanışla diğer dersleri ipe serdim.

Kitaplarımdan çoğunu kesip açmamıştım bile. Fakat buna rağmen galiba takrirleri iyi dinlediğim için imtihanlarda daima muvaffak olurdum.

Son sınıfa geçtiğim zaman, bütün hocalarım:

— Senin, dediler, mektebi bitirmene lüzum yok. Çünkü bugün, akademi mezunlarına ders verebilecek kadar mükemmel bir resim hocasısın!

Ve beni, resmî bir tezkereyle Maarif idaresine takdim ettiler.

O zaman mektep müdürü bulunan Selim Sırrı beni Avrupaya göndertmek için hayli uğraştı. Fakat Harbi umumî devam ediyordu. Yollar kapalıydı, ve tahsisat yoktu.

Bana, Darüleytamlarda, ve Şişli Terakki lisesinde muallimlik verdiler.

Muallim mektebi müsamereler verdiği zaman ben, kara tahtaya, tebeşirle davetlilerin karikatürlerini çizerdim.

Bir dakikada çizdiğim o karikatürler bir senede meydana getirilen yağlı boya tablolardan fazla rağbet ve alâka uyandırırdı.

Ve ben bugünkü iyi kötü vaziyetimi, oradaki çizdiğim karikatürlere borçluyumdur.

Çünkü davetliler arasında bulunan gazeteciler bana matbuatta çalışmak teklifinde bulundular.

Ve ben, bundan tam yirmi sene evvel, Şeytan adındaki mizah mecmuasına resimler yaparak gazete ressamlığına başladım.

Onʼdan sonra da çalışmadığım mecmua ve gazete kalmadı.

Gazetecilik bana yağlı boya ile tablo yapmayı unutturdu, çünkü altı yedi lira masrafla, ve altı yedi ay emekle meydana getirilen tablolara bazan altı yedi kuruş veren çıkmıyordu.

Halbuki altmış paralık sermaye ile ve altı dakikalık emekle çizdiğim gazete resimlerinden altı, yedi lira kazandığım oluyordu.

zar... Bu hal Kadri beyin sinirine dokunurmuş.

Bir gün Divanyolunda Arifin kıraathanesinde Kadri bey, dostlarına:

— Bu sene Erenköyünde yazlık bir köşk tuttum. Arazisi geniş... Hele bir bağı var ki, fevkalâde çavuş üzümü ile meşhurmuş. İnşallah bu yaz teşrif edersiniz. Hep birlikte safayı hatırla vakit geçiririz. Zaten şimdiden Nazif için bir oda hazırlattım.

Tam bu sırada kıraathanenin kapısından Hakkı beyle çavuş girerler. Kadri beyin kaşları çatılır. Kanbur Nazif dayanabilir mi? Hemen atılır:

— Fakat beyefendi, der; Hakkı ile çavuş olursa siz üzüm üzüm üzülürsünüz!

★

KIZIL CENNET ve AGOP

Üsküdarlı Hamparsumun oğlu Agop Kızıl Cennete giden kafileye iltihaka karar vermişti. Hareketinden evvel evde babası Hamparsum ve anası Sürpik Dudu ile şöyle bir şifre kararlaştırdılar.. Şayet Kızıl Cennette işler yolunda ve kendisi rahatta ise Agop ayakta bir fotoğrafını, yok işler kötü ve kendisi fena vaziyette ise oturmuş bir fotoğrafını yollıyacak, aile de böylece oğullarının durumunu öğreneceklerdi... Bir müddet sonra beklenen haber geldi.. Agop, yere yatmış şekilde bir fotoğrafını yollamış ve fotoğrafın altına da şöyle bir cümle yazmıştı. Rahatım, kardeşim Artinin çocuğu olduğu zaman sizi de beklerim!

Not: **(Agobun kardeşi Artin altı aylıktı!)**

★

İLTİFAT MESELESİ

Üstat karikatüristimiz Ramiz geçenlerde büyük bir otelin şık salonunda oturuyordu. Yanındaki masaya eskidenberi göz âşinası olduğu geçkin bir bayan oturdu. Geçkin bayan alabildiğine boyanmış, çok acayip bir şekil almıştı. Zavallı Ramiz'le konuşmıya başladı. Üstat karikatüristimiz lâf gelişi hatuncuğu methe girişti:

— Bayanım, dedi, benim gibi bir sanat adamı için bir ilham perisisiniz.

Kadınzağız saadetten gözlerini süzerek mestane mestane karşılık verdi:

— Bir sanatkârın bu teveccühü beni nekadar bahtiyar etti anlatamam. İltifatlarınıza müteşekkirim. Ressamsınız değil mi?

Ramiz boş bulundu:

— Hayır, dedi, karikatürcüyüm!

RAMİZ BERBERDE

Üstat karikatüristimiz Ramiz berbere gitti. Koltuğa oturunca berber sordu:

— Saçınızı nasıl keseyim bay Ramız?.

— Hiç lâf etmeden azizim.

★

— Şunu görüyor musun? Mahallemizde dört apartıman aldı...

— Fiyango mu vurmuş?..

— Ne piyangosu birader, halkı vurmuş!

★

RAMİZ GÖKÇE ANLATIYOR

— Ben, bir tek cümle ile, Türk ceza kanununun değiştirilmesine sebep olmuşumdur.

Bu cümleyi, en ciddi şahsiyetleri ve hâdiseleri bile şeytanî bir buluş ve görüşle Hacivatlaştıran genç karikatür üstadı Ramizden değil de, ömrünü kanun maddeleri arasında köreltmiş kurt bir hukukcudan dinleseydim, pek şaşmıyacaktım.

Bereket ki dostum, sezdiği merakımı gidermekte gecikmedi:

— «Akhaba» ya yaptığım bir karikatür, müstehcen mahiyette görülmüştü mahkemede müdafaa sırası gelince, ayağa kalktım, ve paşa dedesinin nüfuzuna güvenen şamarık bir asilzade emniyetile:

— Siz, dedim, beni mahkûm edemezsiniz?

Reis yarı hayret, yarı hiddetle sordu:

— Sebep?

Sükûnla cevap verdim:

Cürüm mahiyetinde görülen eserim de «makale» değil, resimdir. Ve imzam, resmin çerçevesi içindedir. Mevzubahs maddenin, tecziyelerini emrettiği kimseler arasında ise «Sahibi resim» yoktur!

İşte beni mahkûmiyetten kurtaran bu müdafaa, ceza kanunundaki o maddenin değiştirilmesine sebep oldu... Ve «Sahibi imtiyaz» ın, «sahibi makale» nin, «sahibi risale» nin, «sahibi ceride» nin yanına «sahibi resmi» de kattılar.

— Hiç mahkûmiyetin yok mu?

— Mahkûmiyetim yok; yalnız geçen ve bu seferki nüfus sayımlarında iki gün mahbusiyetim var!

Kendi getirdiği kahveyi yudumlarken ondan evvelâ resme karşı duyduğu istidadı bugünkü inkişafa ulaştırmak uğrunda çektiği güçlükleri öğrenmek istedim. Dizine sokulan ve altıncı baharının olanca coşkunluğu ile fıkır fıkır kaynıyan sevimli kızını gösterdi:

— Ben, resme heveslendiğim zaman «Gülçin» kadardım.

Ve otuz sene evvel resim yapmak, bugün Vali Muhiddinin karikatürünü çizmekten de tehlikeli bir hareketti.

— Ben gizli gizli Hacivad, Karagöz resimleri çizer, kitaplarımı, defterlerimi, ihtisar edilmiş resmî daire isimleri gibi anlaşılmaz şekillerle karalar, kirletirdim.

İlk resim dersini, Kabataş Aşiret mektebinde, Tekezade Saidden gördüm.

Sonra Muallim mektebine girdim. İkinci hocam ressam Şevketten de aynı teveccühü, iltifatı ve teşviki görmek beni, resimde birşeyler becerebileceğime inandırdı. Ve bu inanışla diğer dersleri ipe serdim.

Kitaplarımdan çoğunu kesip açmamıştım bile. Fakat buna rağmen galiba takrirleri iyi dinlediğim için imtihanlarda daima muvaffak olurdum.

Son sınıfa geçtiğim zaman, bütün hocalarım:

— Senin, dediler, mektebi bitirmene lüzum yok. Çünkü bugün, akademi mezunlarına ders verebilecek kadar mükemmel bir resim hocasısın!

Ve beni, resmi bir tezkereyle Maarif idaresine takdim ettiler.

O zaman mektep müdürü bulunan Selim Sırrı beni Avrupaya göndertmek için hayli uğraştı. Fakat Harbi umumî devam ediyordu. Yollar kapalıydı, ve tahsisat yoktu.

Bana, Darülelhanlarda, ve Şişli Terakki lisesinde muallimlik verdiler.

Muallim mektebi müsamereler verdiği zaman ben, kara tahtaya, tebeşirle davetlilerin karikatürlerini çizerdim.

Bir dakikada çizdiğim o karikatürler bir senede meydana getirilen yağlı boya tablolardan fazla rağbet ve alâka uyandırırdı.

Ve ben bugünkü iyi kötü vaziyetimi, oradaki çizdiğim karikatürlere borçluyumdur.

Çünkü davetliler arasında bulunan gazeteciler bana matbuatta çalışmak teklifinde bulundular.

Ve ben, bundan tam yirmi sene evvel, Şeytan adındaki mizah mecmuasına resimler yaparak gazete ressamlığına başladım.

Onʼdan sonra da çalışmadığım mecmua ve gazete kalmadı.

Gazetecilik bana yağlı boya ile tablo yapmayı unutturdu, çünkü altı yedi lira masrafla, ve altı yedi ay emekle meydana getirilen tablolara bazan altı yedi kuruş veren çıkmıyordu.

Halbuki altmış paralık sermaye ile ve altı dakikalık emekle çizdiğim gazete resimlerinden altı, yedi lira kazandığım oluyordu.

— Belediye celepleri başı boş bıraktı...

— Evet, başları boş kaldı ama cepleri doldu!..

— Hanumefendi, bu kitapları okkası yirmi kuruştan okutmıya bak Emin ol bunları okuyandan daha çok kazanacaksın!...

— Şu halde kazancsızlıkta ressamları şairlerle bir tutanlar yanılıyorlar?

— Tabiî.. Çünkü faraza. Mussolininin iyi çizilmiş bir karikatürü, imzalarını parmak basarak atan cahilleri güldürebilir.

Halbuki onu gülünç edip manzum bir hicviyenin zevkine, ancak mektep mezunları varabilir.

Bu itibarla resim, herkese hitap ettiği için ilimle dişlenmemiş kimselerin bile kolayca yiyebilecekleri bir meyva gibi dalma kolay müşteri bulur.

Fakat bilgile dişlenmemiş bir cahile şiir sunmak, dişsiz bir ihtiyara kuru bir peksimet vermeye benzer.

Şiirin, herkes tarafından ayıklanıp yenilemiyen istakozlar gibi müşterisiz kalıp kitapçı camekânlarında kokması da bundandır. Ve ne hikmettir ki, buna rağmen ortalıkta şair boluğundan geçilmiyor.

Halbuki ressamlık, karikatürcülük meydanı bizde, çıkan fikir mecmuaları kadar bomboş duruyor; ve gençler bu meydanın hiç te nankör olmıyan toprağında çok kolay filizlendirebilecekleri istidatlarını, boş lâkırdıların kafiye taburlarına hükmetmek hülyası uğrunda boşuna körletip duruyorlar.

Değerli dostumun, tanınmış ressamlarımız hakkındaki kanaatlerini yokladım:

— Bence, dedi, ressamları tablocular, desinatörler, karikatürcüler, kübikler ve afişçiler diye beşe ayırmak lâzımdır.

Bütün İstanbul efendileri gibi ömrünün dörtte üçü evinde geçmiş Saylav Şevket, dahili tablolar yapmakta üstatdır.

Desinatör olarak Münifi, Karikatürist olarak bittabi Cemal Nadiri, afişçi olarak da İhap Hulûsiyi beğenirim!

— Ya kübiklerden?

— Bence kübikciler, klâsik sahada muvaffak olmaktan umut kestikleri için işi garabete dökmüş âcizlerdir. Resmin her sahasında ilerlemiş olan garabet düşkünü Amerikalılar bile resimde bizim kadar kübizm yapmazlar. Bizde hemen türeyiveren kübikçileri, yay tutmasını beceremeden keman çalmıya kalkışan kimselere benzetiyorum.

— Sayın vatandaşlar, bizim partiye âza olunuz, biz kasabanıza hastane, mektep, köprü yapacağız...
— İyi emme bizim kasabada nehir yok ... Köprüyü nidek?..
— Zararı yok, siz âza olunuz, nehir de yaparız!..

Çünkü kübizmi tecrübe etmek, ancak, resmin her şubesinde muvaffak olmuş sanatkârlar için tabiî görülebilir.

Halbuki henüz iptidaî mektebinde tam numara alabilecek kadar bile resim yapmasını bilmiyen bizim kahramanların kübizme başlamaları, sinek öldüremiyen yüreksizlerin aslan avına çıkmalarından da gülünçtür.

Bir resim galerimiz yok. Tarihe mal olmuş tek tablomuz yok. Ve eserleri Dikilitaşın üstündeki hiyeroğlifler kadar okunaksız, bir ordu kübik ressamımız var.

Dünya kurulalıdanberi çıkmış bütün mizah eserlerini hatmetsen bunun kadar güldürücü bir nükte bulamazsın!

— Sence dünyayı güldüren dâhilerin en büyüğü kimdir?

— Şarlo... Şarlonun dehası, mukallitlerinin bolluğundan da anlaşılır.

Şarloyu en iyi taklit edebileni anlamak için Amerikada eğlenceli bir müsabaka yapılmış. Bu müsabakaya o sırada tesadüfen orada bulunan Şarlo da girmiş, bittabi kendisini tanıtmadan..

Ve işin asıl garip tarafı Şarlo, kendisini iyi taklit edenler arasında on dördüncülüğü güç halle alabilmiş!

— Bana öyle geliyor ki, burada da bu kabilden bir müsabaka yapılsa meselâ Nâzım Hikmet, Şarlonun derecesini bile alamazdı.

Bu tahminime gülen muhatabımdan yaptığı eserlerden en fazla hangisini beyendiğini sordum. Uzun bir:

— Aman kardeş bak, şeftali yüz yirmiye, armutlar da seksene çıkmış. Hem kendi kıymetimizi, hem de kocalarımızın kıymetini bilelim!..

— Oooo, dedikten ve uzun boylu düşündükten sonra cevap verdi:

— Beş binden fazla karikatür yapmış bir insanın bu suale karşılık bulabilmesi hayli güçtür sanırım.

Fakat meselâ, son yaptıklarım içinde seyyahla konuşan sandalcı arasındaki konuşmayı beğenirim.

Seyyah sorar:

— Boğazı parlatmak için birşey yapıyor musunuz?

Sandalcı cevap veriyor:

— Etrafına kömürle gaz yığıyoruz!

Çok beyendiğini söylediği Kürek mahkûmu adlı nefis karikatürü, bir eski zaman fermanı gibi sararken sordum:

— Karikatürleri yapılanlar kızmazlar mı?

— Kızmazlar da söz mü? İfrit kesilirler. Fakat bittabi hiddetlerini belirtmemeğe çalışırlar ve ekseriya sadece:

— Benzememiş! diyerek dudak bükerler.

Çünkü karikatürcü, onlarda tabiatın gizlediği tarafları şeytan gibi meydana çıkarır.

Karikatürcünün gözü, biraz da ruhun resmini çeken bir objektif gibidir.

DİL BAYRAMINDA BOPLAR KONUŞUYOR :

— Hello Noniş, senin gibi sıkı bir Bobun dili garantili olmalı.

— Orrayt Bediş, artık moruk lisana şüt çektik, yeni stil türkçe konversasyona başladık!!..

(Tercümesi! — Bana bak Nuri, senin gibi ciddi gençlerin lisanı sağlam olmalı!

— Evet Bedia, artık ihtiyar lisanı attık, onun yerine öz türkçe konuşmıya başladık!)

(1942)

BİZİ GÜLDÜREN SAN'ATKÂRLAR :

RAMİZ GÖKÇE

«Bir çok ağabeylerinin senelerdenberi bekledikleri (kırk) ın kapısına ben yeni geldim.» diyerek, yaşça henüz bir ilerleyiş devresinin eşiğinde bulunduğunu göstermekle beraber kabiliyetçe bu eşiği çoktan aşmış ve kemal merdivenlerini boylamış bulunan bu zeki, hoş sohbet ve canlı insanı, şahsen tanımayanlarla tanıyanlar birdir. Çünkü o kadar çok yere karikatür yapar ve imzası, şahsiyetiyle beraber o derece fazla görünür bir san'atkârdır ki, gülmeyi bilen bütün halkımız artık onunla yakın bir ahbap gibidirler. Yalnız bizim halkımız değil - diğer muvaffak san'atkârlarımıza da nasib olduğu gibi - eserleri vakit vakit ecnebi mecmua ve gazetelere nakledildiği için, bütün dünya yüzünde tanıdıkları bulunan bir san'atkâr diyeceğim.

..... O kadar fazla çalıştığını söylüyor ki, «Elime fırsat geçer de boş vakit bulursam hasta oluyorum.» diyor. Mamafih mümkün olsa kır, dağ, deniz, açık havada mütemadiyen gezmek arzusundadır.

Daha mektep sıralarında iken resim kabiliyeti arkadaşlarına nisbetle olgunca idi. Bu, hocalarının da dikkatini celbetmiş olacak ki, müsamere günlerinde kendini de ayrı bir numara olarak sahneye çıkarırlar, bir kara tahta üzerine tebeşirle bir iki saniyede o devrin meşhur şahsiyetlerinin karikatürünü çizer; seyircilerin alkış ve takdirini toplardı. Bu alkışları yine o devrin gazete sahiplerinin siparişleri takip etmiştir. Güzel tesadüfler kendisini o zamanki yaşayışla mütenasip olmayacak kadar büyük meşhurlara tanıtmıştı. Onların teşvik ve delâletiyle bundan tam 23 sene evvel gazetelerde karikatürleri çıkmağa başladı. Daha mektepte talebe iken düşünüyordu: Memlekette ressam var, karikatürist yoktu. Bir az zekâ, bir az da çizgilerine güvenen bir san'atkâr namzedi için bu rakipsiz meslekte muvaffak olmamak imkânsızdı.

— Neden adaylığını koymadın?

— Mebus olacak kadar yaşlı değilim. Bakan olacak kadar da genç değilim ondan...

Şimdi kendisini mesleğinde muvaffak addettiğimize göre, ilk eseri, rotasını iyi çizmiş olması demektir.

Karikatürlerini nasıl yapar, diye soracaksınız:

Ramiz bugün, artık işin profesyoneli sayılıyor. Binaenaleyh ilham bekleyecek vakti yoktur. İşleri saatı saatına yetiştirmek üzere kafasını elleri içine alıp hâdiseleri karıştırarak komik mevzuları buluyor. «Hamdolsun, diyor. Hâdiseler günden güne gülünçleşiyor, pek darda kalmıyorum.»

Şimdiye kadar on binden çok karikatür yapmıştır.

— Mevzularınıza kendiniz de güler misiniz?. dedim.

Şöyle cevap verdi:

— Bu sual, bir aşçıya her pişirdiğiniz yemekten yer misiniz?. gibi bir şey... Hayır, ortaya koyduğum «matahlar» müşteriler içindir. Ancak onların beğenmesinden zevk alırım. Hem ben, karikatürlerimi sadece güldürmek için değil, aynı zamanda düşündürmek için yaparım.»

Ramiz Gökçe, meslekdaşları arasında «kendisini beğnenleri beğendiğini» söyler. Dünya mizahçıları arasında yalnız Şarlo'nun hayranıdır.

Genç ve şirin san'atkâr, karikatür hakkındaki mülâhazasını şöyle bir vecize ile hülâsa etti:

«— Bence bir karikatürün beğenilmesi için evvelâ özenerek yapılmış olması, sonra da çok «tatlı» yahut çok «tuzlu» olması lâzımdır. Bizim okuyucular yavan ve bayat şeyleri yutmuyorlar azizim!...»

Yeni Mecmua: 28/6/1940

Hikmet Münir EBCİOĞLU

— Baba, **Abdülhamidin** müstebitliğini anlatsana bana..
— Daha küçüksün yavrum, evlen de karından öğrenirsin!..

Ramizle konuşmalar

Tombul Teyzenin babası Ramiz'le karşı karşıyayım. Yedigün müessesesinin güzel bir odasında bulunuyoruz. San'atkâr kelimeleri biraz acele ve kısarak sarfediyor, manalı ve güleç bir yüzü var.

— Sizin için ressam karikatürist diyorlar, ne dersiniz?

— Tamamen doğrudur. Ve ben bunu yapmaya mecburum. Koca bir «Karikatür»ü aşağı yukarı ben dolduruyorum. Okuyucuyu hep birbirine benzeyen sade ve basit çizgilerle usandırmak istemiyorum. Her nüshada bir kaç tane hakkile emek sarfedilmiş resimler takdim etmek zaruretindeyim. Hemen şunu da söylemek isterim ki, vaktim müsait olsa daha başka şartlar içerisinde çalışabilirim.

— Ne demek istiyorsunuz?

— Demek istiyorum ki, vaktimin büyük bir kısmını resim hocalığı yaptığım mektep almaktadır. Sonra, gazetelerden birisine her gün siyasi bir karikatür yapmak mecburiyetindeyim. Halk gazetelerinden Karagöz'ün de resimlerini çizmek benim üzerimde. Nihayet «Karikatür» mecmuasına da kendimi tamamen vermiş bulunyorum. Şu

Rus cennetinde gözyaşları :

Ol cennetin ırmakları,
Akar eyvâh deyû deyû!

Konuşmamız buraya dayanınca Ramiz'e seri halinde neleri sevdiğini sormağa başladım. Cevaplarını şöyle sıraladı:

— Gezmeğe bayılırım. Uzak memleketler, dağlar, kırlar ve denizler bana en tabii en riyasız heyecanı verir. Artistlerden Şarlo'nun gülünç olmayan dehasının hayranıyım. Roman sevmediğim için sevdiğim romancı tabii olarak yoktur.

Renklerden müsbet renkler değil de ismi zor bulunan fulu renkleri severim.

Hayvanlardan hiçbirisi hoşuma gitmez. Buna mukabil en yabanisinden en mütekâmiline kadar bütün çiçeklerin meftunuyum. Hamur tatlıları hariç yemeklerin hiçbirini çok sevmem. Karikatürlerimin hepsini, bilhassa siyasî olanlarını severim. En çok sevdiğim içki çaydır. İnsanların susuzuna, meyvelerin sulusuna, insanların kokusuzuna, meyvelerin kokulusuna bayılırım.

Her şeyin ortası iyidir kanaatindeyim. Reyimi kadınların kumralına veriyorum.

Dünya karikatüristlerinden Almanya'da: Gulbransson, Garvens'ye, Amerikadan: Mekay, Norman Rockwell'e, İngiltereden: Jawson Vood'a, İtalyadan: Gamerini'ye hayranım...

Sanat'kâr karikatüristin elini «Biz de, size ve bilhassa çizgilerinizin mahsulü olan güzel kadınlara hayranız.» diyerek sıktım ve ayrıldım.

Yarım - Ay: 1 - 6 - 943 **Şevket Evliyagil**

Anne — Aman Yarabbi, görmediğim; bilmediğim şeyler...
— Tabiî bilmezsin... Sinemaya gittiğin yok ki.

(AL BİR SALON GELİNİ, KOY KALBİNE ELİNİ)

Kız — Mahallebici salonunda tanıştık, pastacı salonunda anlaştık, şimdi bar salonunda nişanlanıp, belediye salonunda nikâhlandıktan sonra otel salonunda evleneceğiz...

Anne — Eh kızım, bunları tamamlamak için bir de mahkeme salonu lâzım!..

Tombul Teyze Mikrofonda

RAMİZ GÖKÇE MİKROFONDA

Tanınmış karikatür sanatkârı Ramiz'in Ankara'ya geldiğini işittik. Bu fırsattan istifade ederek kendisini dinleyicilerimizle karşılaştırmak istedik, fakat Ramiz, çok mahçup.. Az önce stüdyonun dışarısında kendisine bir radyo konuşması yapmağı teklif ettiğim zaman, adeta rengi sarardı.. Ve heyacanlı bir sesle bana ne dedi biliyor musunuz?

«— Çizgilerle konuşmağa ve güldürmeğe alışmış bir karikatürcünün okuyuculardan sonra bir de dinleyicilere hitap etmesi, bana adeta imtihana girmek gibi bir şey gelecek, umarım ki, daima gülmeleri için uğraştığım yurdaşlarım bu defa doğrudan doğruya bana gülmesinler.»

Sizin hesabınıza kendisine teminat verdim. Ve işte karşınızda.

— Kaç senedir karikatür yapıyorsunuz.

— Yirmi seneden fazladır karikatür yaparım. Fakat bu karikatürlerin ilk senelere ait olanlarına bakdıkça bugün ben bile gülerim. Mamafih mütareke senelerinin başında ve istiklâl harbinde yaptığım karikatürlerin galiba bazıları çok beğenilmişti. O zaman bilhassa Amerikan mecmuaları bunları iktibas ederlerdi. Onların gururumu okşaması zannederim benim bu meslekte devamıma çok yardım etti.

— Yaptığınız karikatürlerin sayısı kaçı bulur?.

— Ben eskiden beri çok çalışırım. Ve her resmimin üzerinde adeta sıhhatimi bozacak kadar titiz bir itina gösteririm. Bilirimki gayet hassas olan okuyucularımız meselâ bir adam resminin ayakkıbısının bağından başlıyarak şapkasının kordelâsına kadar ince ince tetkik ederek bir resmi ya beğenir yahut geçer onun için bugün bile ilk başladığım günkü korku ve hevesle çalışırım. Şimdiye kadar tahmin ederim, sekiz dokuz bin resim yapdım. Eğer böyle çalışmasaydım belki bu sayı daha yükseklere bile çıkacaktı?

— Bu hesapda acaba Tombul teyzenin her bir resmi iki tane mi sayılıyor. Malûmya.

— O.. O başka hesaptır. Eğer öyle hesap etseydim, Tombul teyzenin her bir resmini on tane bile saysam az olurdu. Çünkü okuyucularımın Tombul teyzeye olan aşırı sevgilerini azaltmamak için Tombul teyzenin beher mevzuu üzerinde öteki mevzularımdan on kere daha fazla düşünürüm.

— Tombul teyzenin bu kadar sevilmesine sebep nedir; ilk defa bu tipi nerede buldunuz?

— Tombul teyzenin çok sevilmesine sebep onun içimizden bir tip olmasındadır. Öyleki, her nereye gitsem bana soruyorlar; Tombul teyze hakikidir değilmi? Tombul teyze bilmem şurada oturur değilmi? Tombul teyze ile senin bir geçmişinmi var? Hatta bir az evvel buraya gelirken bile yolda bir dost sordu; doğru söyle Tombul teyze var mı, yok mu? Bence Tombul teyzenin çok sevilmesindeki en büyük sebeblerden biri de onun zarif ve kibar olmasıdır.

— Fakat bazı şişman bayanlarımızın bu Tombul teyze karikatürlerinden müteessir olacağına ihtimal vermiyormusunuz?

Vallahi tuhaf değilmi, bazen vapurda, tramvayda çok şişman bayanların elinde Tombul teyze resimlerine sık sık tesadüf ettiğim için bunu zannetmiyorum, hem şunu da bu vesile ile de bir kere daha tekrar etmek isterim ki, şişman bayanların tesir ve gazablarını üstüme çekmemek içindir ki,

(Şişman teyze) isminin yerine bir kompiliman olarak (Tombul teyze) adını verdim.

— Bu münasebetle sorayım; Karikatürcülük bir nev'i merhametsizlik midir? Herkesi gülünç vaziyete sokmak size bir zevkmi verir, yoksa mevzularınızı karikatürize ederken yahut hayatta doğrudan doğruya karikatür levhaları karşısında bulunduğunuz zaman ıztırap mı duyarsınız? Sizki daima neşenin ve gülüşün sanatkârı sayılıyorsunuz.

— Bilâkis tam bir karikatürcü tabiatın madde sakatlıkları karşısında susar onları görmez ve acır. Karikatürcü daima tabiatın altındaki ruh sakatlıklarını arar bulur ve okuyuculara şeytani bir adeseden onları büyülterek küçülterek gösterir bu bakımdan karikatürcülük insanlığa karşı bir sempati eseri ve olgunluk yolunda bir hizmettir. Bazen zalim oluruz. Fakat bu zulüm içtimaî mikroplara karşıdır. Yoksa daima okuyuculara tebessüm, neşe hapı içinde kuvvet vermek istiyoruz.

— Mevzuu böylece ahlâki esaslara getirmiş oluyoruz. Sizden şunu soracağım açık karikatürler hakkında fikriniz nedir? Açık saçık resim yapmadan da mizah yapmak mümkün değil midir?

— Ha mühim bir meseleye temas ettiniz. Bunun cevabı pek uzun olur fakat bir radyo konuşması içinde bir karikatür lejandı gibi kısaca bir hülâsa ile muhakkak anlatmak isterim. Bu mevzu benim içimde de gerçekten bir uktedir. Mizah yapmak için açık saçığa lüzum yoktur. Açıklık istismar edildiği zaman sadece müstehcen değil aynı zamanda müstekreh olur.

Buna rağmen gördüğünüz açık resimlerin ancak şöyle bir manası olabilir. (Siz bunlar gibi olmayın böyle olduğunuz zaman gülünç oluyorsunuz) fakat bu da tam bir müdafaa değildir. Açık saçığa sapmadan sahifelerimizi dolduracak öyle çok mevzular varki zaten adetleri az olan memleket karikatürcülerimiz bu mevzuları aralarında paylaşsalar ömürlerinin sonuna kadar yeter ve artar bile.

— Halkımız en çok hangi karikatürlerden hoşlanır?.

— Halkımız pek sudan espirilerle tatmin edilmiyecek kadar zekidir. İsterki kendi içinde hissedip ve ah bir resim yapmasını bilseydim şöyle bir şey çizseydim diyerek duyduğu mevzuu karşısında görürse pek memnun olur. Ve bir az acı şeylere bayılır. Bizim halkımız tam karikatür takdirkârıdır. kendini çok güldürenden fazla kendini düşündüren ve üzerinde durduran eserleri sever.

Tombul Teyze

— Aman karıcığım fazla sallanıyoruz, düşeceğiz..

— Aldırma, biz hükûmet değiliz ki, böyle bir tehlikeden korkalım!..

— Bizde karikatürcülük nasıl ve kimle başlamıştır?

— Ben bundan 75 - 76 sene önce intişar etmiş **«Tiyatro»** isminde bir mizah mecasının kolleksiyonunu buldum. Bunda pek sanatkârane yapılmış karikatürlere tesadüf ettim öyleki o mevzuları bugün aynen iktibas etsek günün vakalarını vermiş oluruz.

— Ne gibi?

— Meselâ bir karikatür vardır; bir araba kahveci dükkânının içine giriyor adamın biri diğerine soruyor: **«Atlar gemi azıya mı aldılar?»** Öteki cevap veriyor **«hayır içeride arpa kokusu aldılar»**. Sonra yüksek ökçeli bir kadın yanında kocası, karısının boyuna müsavi olabilmek için tahta bacaklar takmış: Altında mevzu «hanım yeni moda iskarpin aldığı için böyle oldu» diyor. Dikkat buyurun bugünkü mantar pabuçlara ne güzel tatbik olunur. Fakat ne yazık ki, bunların hiç birinin altında, yapan sanatkârın ismi yoktur. Tahmin ederim bunlar bizim ilk karikatürümüzdür.

— En sevdiğiniz karikatürcüler kimlerdir?

— Müsaade et bu sualin cevabını okuyucular versin.

— Karikatür sahasından dünya mikyasına göre, mevkiimiz nedir?

— Eh şampiyon değiliz ama her halde bir çok rakiblerimizi kündeden atacak vaziyetteyiz tahmin ederim. Türk zekâsı istik-

— Sevgilim, senden bir çift söz istiyorum.. Fazla değil. O zaman ölünceye kadar seni unutmıyacağım.

— Apartıman al.

balde bu sahada da şampiyonlarla at başı gidecektir.

— Mevzularınızı nasıl bulursunuz?

— Biz artık bu işin profesyoneliyiz onun için ilham perisini bekliyecek vaktimiz yoktur her hangi hâdiseyi kaçırmadan takip edip içinden en işimize yarayanı çıkarır ve saati saatine gazetelere yetiştiririz.

Yolda, evde, gezintide hep kafamızın içinde bir ipucu çıkartacak tığ vardır. Onu her hâdiseye sokar çıkarırız.

Bazan, öyleki uyku arasında da bir şey akla gelir ihtimali ile kalem kâğıdı baş ucumdan ayırmam; velhasıl mevzular okuyucuların seyredip geçtikleri kadar kolay bulunmıyor, hatta bazan sıhhati bozacak kadar bile kafayı yoruyor. Zarar yok, biz yorulalım fakat sayın okuyucularımızın dudaklarından neşe ve tebessüm eksik olmasın.

Radyo Mecmuası: 15 - 10 - 1942
Hikmet Münir EBCİOĞLU

Ramiz'den Hâtıralar

Ramiz, **«Eğer ressam olmasaydım, kaderim muhakkak beni muallim yapardı,»** diyor. «Muallim mektebinde kara tahtaya yaptığım resimleri gören Şair Halil Nihat, Süleyman Nazif, Abdülhak Hâmit, Celâl Sahir gibi devrin tanınmış şahsiyetleri beni elimden tutup Babıâliye getirdiler. İlk eserlerim Birinci Dünya Harbi sonlarına doğru Şeytan ismiyle çıkan bir mizah mecmuasının resimleridir. Bir aralık Şair Halil Nihat beni Tasvirlefkâr gazetesi sahibi Talha Beye götürdü. Böylece yevmi gazetelere de resim yapmağa başladım. Celâl Sahir Bey beni bir gün evine çağırıp, Birinci Kitap, İkinci Kitap diye numara numara neşrettiği kitaplarının resimlerini yaptırdı. İşte böylece Babıâliye girmiş oldum.»

— «İlk eserinize ne kadar para aldınız?» diye sorduğum zaman güldü. Derhal yerinden kalkarak bir dolap açtı. Senelerin yıpratamadığı temiz bir defter çıkardı.

— «İlk çalışmağa başladığım günden beri, bütün hesabımı bu deftere geçirmişimdir» dedi. Gelir vergisi karşısında bundan sonra hepimizin yapmakla mükellef olduğumuz bir işe Ramiz, bundan tam 30 yıl önce başlamış. Defterde neler neler yok.

Şeytanda, **«Kervanı Matbuat»** adıyla çıkan ilk resme 50 kuruş almış.

Diken Mecmuasında fiatlar 10 kuruş artmış.

Büyük Mecmuada karikatürler 50, kapak resimleri 100 kuruş.

Derken **Yeni Dünya** mecmuasında resimleri 500, arka kapaklar 250 kuruş oluyor. O sırada yeni bir iş daha başlıyor: Başlık yazmak. İlk başlık «Denizlerde yelkenler» fiyatı 25 kuruş.

Bütün bunların yanında bir tarih var. Sene 1335. Yani 1919.

Derken afişçilik başlıyor: Yeni Dünya mecmuasının üçüncü numarası için duvar afişi 500 kuruş ve daha bir sürü afişler...

Ne garip tecellidir!. Babıâlide, yalnız karikatürle, resimle, hikâye ile geçinmek öyle her babayiğitin kârı değildir. Ramiz de, ailesinden on para geliri olmadığı ve sadece kazanciyle geçinmek mecburiyetinde olduğu için ilk zamanlar fırçasile yapabileceği her işe girmiştir. Meselâ bu işler arasında bakın neler var?

Film çekilirken dekor işleri. Yanında şu izahat var: Yevmiyesi 250 kuruştan.

— Bir adam bir adamı vurunca eline kelepçeyi takarlar... Fakat bir adam bin adamı vurursa...

— Tabii ona da...

— Lâkap takarlar... **(Vurguncu)** !..

Baba — Ulan, öyle tavsiyeli adamlar gibi merdiveni dörder dörder çıkma, sonra birdenbire yuvarlanırsın!..

Balcılar Mağazasına sigara kâğıdı resmi. 1000 kuruş.

Kitap kapağı, «Peri Kızı ile Çoban» 300 kuruş.

Kolonya etiketi. 400 kuruş.

Maşlâh üzerine yağlı boya (arkadaşının akrabası olduğu için) 300 kuruş.

Atlas üzerine şase, 250 kuruş.

Sakine Hanıma yağlı boya bohça. 200 kuruş.

Ve en enteresanı yeni kurulan bir devlete bayrak yapışı!.

Beşiktaş Arnavut Gençleri Cemiyetinin sipariş ettiği ilk Arnavutluk bayrağı. Atlas üzerine yağlı boya ile. 300 kuruş. Yanında da tarih: 16 Nisan 1337.

Bu liste daha uzuyor ve bugüne kadar geliyor. Bunların arasında gözümü çeken iki şey oldu. Birincisinde, «En enteresan işim. İş Bankasından afiş için 150 lira» yazıyor. İkincisinde de «Kibrit kutusu kapağı, on para almadım» diye bir not vardı. Bunların ne olduğunu sorduğum zaman,

— «İki garip hikâyedir» dedi. «Bir gün beni İş Bankasına davet ettiler. Kumbaralar daha yeni çıkacaktı. 'Bir afiş lâzım' dediler. 'Bir müsabaka açtık. Birçok kişiler girdiler. Müsabaka yarın bitiyor. İsterseniz siz de yarına kadar bir resim yapıp müsabakaya girin.' Mevzu hoşuma gitti. Hemen eve koştum. Bütün gece çalışarak 'Ak akça kara gün içindir' mevzulu bir afiş yaptım. Bir hafta sonra bankadan beni aradılar. 'Senin afiş birinciliği kazandı. Müracaat et paranı al' dediler. Birincilik için bir fiyat tespit ve ilân edilmiş değildi. Ne istiyeceğimi bir türlü kestiremiyordum. Kalktım, gittim. Müdür odasında, elinde bir çek defteri beni bekliyordu. 'Ne istiyorsunuz?' diye sordu. Birdenbire '150 lira' diyiverdim. Müdür hemen yazdı ve çeki bana uzattı. Dışarı çıkınca neşriyat müdürü ne aldığımı sordu. 150 diyince, şaşırdı, 'keşke 500 isteseydin' dedi. 'Müdür ne istesen verecekti!.'»

YENİ EDEBİYAT :

— Oğlum, edebiyat hocanla konuştum. Sende istidat varmış... Edip olsan!..

— Boş ver baba, bende iş yok!..

— İnsan doğru yoldan ayrılmamalı, yoksa yolsuzluğa kurban gittiğinin resmidir!...

İkincisi büsbütün başkadır. Bir gün bir kart aldım. İmza yerinde T. K. harfleri vardı. Beni Yeni pastahane arkasındaki bir hana çağırıyorlardı. Kalktım, gittim. 'İnhisarın kibrit kutularına bir etiket yapılacak. Fakat çok aceledir. Öbür gün tayyare ile İsveçe yollıyacağız. Siz bunu yarına kadar yapar mısınız?' dediler. Vaktin darlığından falan bahsettimse de dinletemedim. Razı ettiler. O gece sabaha kadar uyumadım. Güzel bir etiket yaptım. Sabahleyin Babıâliye geldim. O zamanlar **Kitapçı Ahmet Halid**'in dükkânının içinde bir **Hattat Hacı Nuri** vardı. Etiketin yazılarını da ona yazdırdım. Götürüp hana bıraktım .Ertesi günü beni çağırdılar.»Ben de parayı alacağım diye gittim. Yolda hesabımı da yaptım. 125 lira istiyecek, 25 lirasını hattata verecek, yüz lirasını kendim alacaktım. Bana işi sipariş eden zat 'Dur seni beyefendiye götüreyim' dedi ve beni büyük bir salona soktu. Salonda nal şeklinde sıralanmış sandalyalarda kırk elli kişi oturuyordu. Nalın ortasında büyük bir masanın arkasındaki koltuğa gömülmüş, ancak başı gözüken birinin yanına götürüldüm. Beni takdim ettiler. İlk sözü 'Yaptığın işe kaç para istiyorsun?' oldu. 125 diyince birden irkildi: 'Aman efendim nasıl olur?' dedi. 'Biz sordurduk. Bunu Babıâlide tabelâsılar iki liraya yaparlarmış!' Sinirlendim. Cebimden kartı çıkardım. 'Beni siz davet ettiniz. Kendim gelmedim' dedim. 'Hem kartınızda tabelâcı Ramiz değil, Ressam Ramiz yazıyordu.' 'Evet ama, ilkin bir nümune yapsaydınız da onun üzerinde konuşsaydık.' deyince kendimi tutamadım. 'Hacı Bekirden lokum alırken nümune ister misiniz?' diye sordum. 'Ama onun sermayesi var' dedi. Sesim gitgide yükseliyordu. **'Elinizi doktora uzattığınız zaman o size benim kadar da sermaye vermiyor'** cevabını verdim. Muhatabım büsbütün sinirlenmişti. 'Efendim bu nasıl şeydir?' diye bağırdı. 'Nümune yapmazsınız, bilmem ne vermezsiniz. Sermayeniz yok. Hiç tanınmamış bir komutana bir kıta nasıl teslim edilir?'

«O zaman birdenbire sakinleştim. Masanın üzerinde duran resmi aldım. **'Müsaade ederseniz, şimdi size ben de askerce bir cevap vereyim'** dedim. **'Ve ben şimdilik İstanbulda bu mesleğin erkânı harbiye reisliğini yapıyorum'** dedim ve resmi yırta yırta odadan çıktım. Bazıları peşimden koştular. **'Bizim söyliyemediklerimizi sen söyledin, tebrik ederiz'** dediler. **Meğer benimle konuşan devrin maliye müsteşarı imiş!»**

Fırçasından sık sık güzel kadın çizgileri çıkan **Ramiz**, aşk hakkındaki sualime **«Bir sanatkârın kalbi her türlü aşkla doludur»** gibi kaçamaklı cevap veriyor. Geceleri nereye çıkarsınız diye sorunca gülüyor: «Saat sekiz buçukta muntazam eve giderim. Derhal pijamamı giyerim. Böylece bir defa bir yere çıkmağı önlemiş olurum. Tabii dostlarım da ben gitmiyorum, diye gelmediklerinden evimde her gece rahat ederim.»

Ramiz'in gazete tiryakiliği yok. Sinemaya, tiyatroya vakit bulduğu zaman gider.. Hiçbir oyunu, hattâ ahçı iskambili dahi bilmez... Eğer söyliyeceği ve yapacağı şeyi yapamazsa ağlar...

Sanattaki yeniliğin medeniyetle beraber yürümesine taraftardır. Daha ileri gitmenin züppelik olduğuna inanır. Bu mesleğe girecek gençlere şu tavsiyede bulunur:

EDEBİYAT İMTİHANINDA :

Mümeyyizler — Oğlum, bu yanlış ibarenin doğrusu nedir?

Talebe — Gençlik Tarzanın dilini kolay anlıyor...

«Geniş bir ansiklopedik malûmat. Filin kuyruğundan, Corçil'in pürosuna, patlıcanın çiçeğinden Endonezya bayrağına kadar her şeyi bilmeden bu mesleğe girmemelidir.»

Her sabah muntazam çay içer, Sigara ve kahve tiryakiliği yok. Evlidir ve yetişmiş bir kızı vardır. Temiz bir odada çalışmağı tercih eder. Yere düşmüş bir gazeteyi dahi görmeğe tahammül edemez. Boyu 1.70, kilosu 82 dir.

— «İçki içer misiniz?» sualime,

— «Ağzıma şimdiye kadar bir damla rakı koymadım ama» diyor. «Bazı dostlarım sayesinde birkaç senedir, her akşam biz de sarhoşlar arasında görünüyor ve birkaç iskudray içiyoruz!»

Hafta: 3 - 3 - 1950 **Sezai SOLELLİ**

Bu kitabı hazırlayan **Hilmi Yücebaş**'ın
1956 da **Venedik**'te yapılan bir karikatürü

★

Kıymetli arkadaşım Hilmi Beye
sevgilerimle

23/5/950

Rahmetli üstad **Ramiz**'in el yazısı..

— Gazetecisiniz değil mi?
— Hayır; gazeteci falan değilim.
— Ya, öyleyse neden ağzınızı açmıyorsunuz?!.

★

Ramiz ve çömezi (Kendi fırçasıyle)

Karikatürcü — Dünyanın yüzünü güldürmek yine bize kalıyor!..

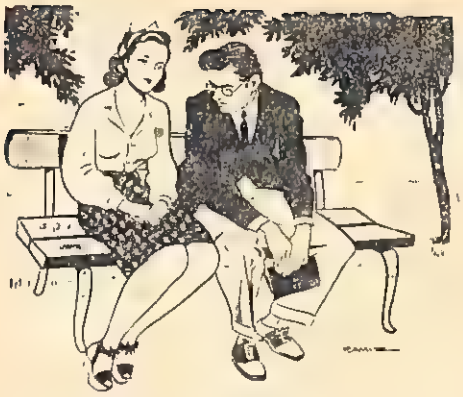

Kız — Eğer evlenmemizi sahiden istiyorsan tıbbiyeye gir, doktor ol...

Erkek — Açık söyle, sen evlenmek mi, yoksa apartmanlanmak mı istiyorsun?!..

— Dairemizde iş istiyorsunuz, peki amma evrak işlerinde ihtisasınız var mı?..

— Evet bayım, bundan evvel kırtasiyeci idim!..

Ramiz

Ramizle çizgiye ve söze sinmiş Türk nüktesinin büyük bir ustasını kaybettik. Ramizle karikatürü güzel sanat mertebesine çıkaran bir sanatkârı kaybettik. Ramizle cemiyet hayatımızda espriyi ham ervahlığın, müsamahasızlığın ve tagallübün belâlı elinden çekişe çekişe kurtaran bir fikir ve sanat mücahidini kaybettik.

Karikatür tarihimizin şu son otuz senenesine bir göz atanlar, hürriyet ve daima hürriyet istiyen bu sanat sahasının ne sıkı bir ablukaya alınmış olduğunu görürler. Karikatürcü, yıllarca, her köşesine kocaman bir «Yasak!» levhası konan bu sahada kalemi ve fırçasile hüner göstermek zorunda kalmıştır. İç siyasete dokunamazdı, devlet ricalini çini mürekkeple gazeteye ve mecmua sayfasına basmak şöyle dursun, önlerinde lebbeyk denilen bu zevatın kaşını, burnunu, göbeğini ve şapkasını hatırlatacak küçücük bir detayın karikatüre geçmesine dahi cevaz yoktu.

Karikatürcü, fırçasına ve esprisine takılan bu müsamahasızlık zinciri ile, halkı güldürerek düşündürmek olan sanatını kıvrana kıvrana, beynini kanatmak pahasına icra edebiliyordu. Bu altın beyinli adamları vaktinden evvel mezara götüren kaderde, hürriyetsizliğin kıvrık tırnaklı pençesini görmemek kabil değildir. Onlar, fincancı katırlarını ürkütüp de karikatürün bir emirle lâğvedildiğini görmemek için mezarlarına vaktinden evvel sokuldular. Neşe menbaı olan karikatürün sahibine ölümün zehirini içirmesi gibi talihin acı bir istihzasına her cemiyette kolay rastgelinmez.

Cemal Nâdir ile **Ramiz**, genç yaşlarında kaybettiğimiz bu iki büyük nükte ve çizgi sanatkârı, bizde bu hazin âkibetin unutulmıyacak kurbanlarıdır.

Bugün Türk esprisinin genç kalem ve fırçalarda kıvrak, zeki ve hünerli bir ifadeye kavuştuğunu görüyorsak, müsamaha ve hürriyetin doğurduğu bu güzel netice karlardan biridir. Toprağı bol olsun.

Yeni Sabah: 7 - 1 - 953 **Siyavuşgil**

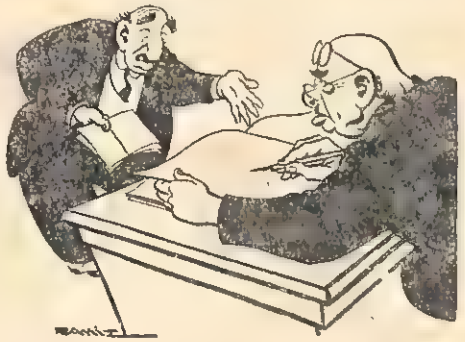

— Kuzum memur efendi benim şu ismimi değiştir... Ecdadım (Eski nazi) koymuş... Halbuki ben yeni nazi bile olmak istemiyorum!.. (1941)

Ressam Ramiz vasfında

Bir dostumuz vardır ki, ressam **Ramiz** adında
Bırakır her nükteyi, lâtifeyi tadında.

Vakıa mevzuunu şaptan, şekerden seçer,
Şu var ki, iğnelemez insanı, okşar, geçer...

Onun şekillerini seyreden herkes sanır:
Çelik kalem yerine ipek fırça kullanır!

Ramizin zarâfeti zâhirdir anlayana,
Görünür sanatında hep kadınlardan yana:

Verir **Tombul Teyze**'nin ruhuna bir incelik,
Bu sıfattan zevcini mahrum eder üstelik!

Siyasî resimleri pırlantadır, yüz kırat:
Dayak yesin, yemesin, ayaktadır demokrat!

Maharetle resmini çizer ressam **Çallı**'nın,
Velâkin kadeh vermez eline zavallının.

O kadehi alır da, senin, benim yerime,
Sunar Yeşil hilâlcı bay Fahrettin Kerime.

Demek ister ki, bir gün terkederse câmını,
Allah hayırlı eder Çallının encamını.

Fakat tadarsa ondan bir gün Fahrettin Kerim,
Bir daha terk edemez ömrünce, zannederim!

Hülâsa manalıdır **Ramiz**'in her eseri,
Hem nalına indirir, hem mıhına keseri.

Nasıl şiir mülküne hâkimse Çamdeviren,
Mizahı da **Ramiz**'dir parmağında çeviren!

Karikatür: 6 - 8 - 1942

ÇAMDEVİREN
(Faruk Nâfiz Çamlıbel)

— Hasret, haberin olsun, bütün servetimi karımın üstüne yaptım.
— Apartman falan mı?
— Hayır, bir manto yaptık!..

— Aşk eskiden ihtiyaçmış, bugün süs oldu...
— Dua edelim, yarın belki de eğlence olacaktır!

★

— Amca siz futbol takımı mısınız?
— Hayır yavrum. Vekil odasına alınacak abajur için Avrupaya gönderilen (mübayaa heyeti) yiz!

— **Bir poz fotoğraf için imkânı yok bir lira vermem.**

— **Siz bilirsiniz bayım; bu pozu refikanız hanımefendiye götürürsem on lira alırım!**

★

— İşte azizim, bu kriz zamanında rahat edip, yaya kalmamak için, şu çocuklar gibi demokrat olmalı!...

— Sayfiyeye çıkmıyorsunuz, yazlık bir şey yapamadım diyorsun; kuzum kocan nasıl milletvekili öyle?

— Demokrat, ayol!.

★

Erkek — Malatyada Belediye seçimini kazanmışlar...

Kadın — Kayısı zamanı da ondan... Şeftali mevsiminde de Bursada biz kazanacağız!...

— Dün beni istemiye bir genç daha geldi amma, babam kendisine evvelki gün evlendiğimi söyledi...

— Vah vah, genç kim bilir nekadar müteessir olmuştur?..

— Hayır, ben yarın yine gelirim diye sevine sevine evine gitti!..

★

— Evlenmeden evvel «Canını yiyeyim» derdin. Halbuki şimdi...

— Yemediğime bin defa pişmanım!

— **Baba, hani iki karpuz bir koltuğa sığmaz diyordun?..**
— **O, büyük koltuklara göre değil yavrum!..**

Ramiz

O, memlekete mal olmuş bir sanatkârdı.

Otuz yılı geçiyor. Bir sabah, onunla **Diken** idarehanesinde tanıştık. Diken, **Sedat Simavi**'nin çıkardığı bir mizah mecmuasıydı. Ben, ilk manzum şakalarımı orada tecrübe ediyordum. **Ramiz** de ilk çizgi şakalarını...

Sonra, **Akbaba**'da elele verdik.

★

Gençtik o zaman. Yirmi yaşın pervasızlığı içinde, o fırçasını, ben kalemimi, istediğimiz gibi kullanıyorduk: Matbaamızdan sonra, en sık uğradığımız yer mahkemelerdi!

Bir gün, o zamanki Millet Meclisi, kendi tahsisatına zam yapmıştı. **Akbaba**'nın ilk sayfasında şu karikatür çıktı:

Reis — Zammı kabul edenler ellerini kaldırsınlar!.

Bütün mebuslar avuçlarını açmıştı!..

Karikatür çıktı, üç gün sonra, biz de hâkimin huzuruna çıktık!

Yine hiç unutmam, Taksim meydanındaki Zafer âbidesi için halktan iane toplanıyordu. Ortaya dedikodular çıkmış, bazı gizli ellerin heykeltraştan komisyon aldıkları söylenmeğe başlanmıştı.

Ramiz, bunun için zalim bir karikatür yaptı. **Ortada, banknot destelerinden bir anıt. Karşısında, heykeltraş Kanonika. Bir koltuğa oturmuş. Âbidenin üstüne bir kâğıt lira koyan perişan kılıklı köylü soruyor:**

— **Sinyor, yetmez mi artık?**

Cevap şu:

— **Ver ağam, ver... Hepsi bana kalacak değil!**

— **İçindekiler hep bildiğin şeyler..**
— **Desene, çamaşır sandığı değil de rey sandığ gibi bir şey bu?!.**

Yine mahkemeyi boyladık ve... ve pen bir buçuk sene hapis cezası yedikten sonra, neşemiz hiç eksilmemiş, gülerek salondan çıktık...

Sonra, Temyiz kararı bozmuş, Ankaranın öfkesi geçmiş, bu dâva da beratımızla neticelenmiştir.

★

Ramiz, eşsiz bir mecmua karikatüristiydi.**Cemal Nadir**, eşsiz bir gazete karikatüristi...

Ramiz'i günlük gazete okuyucusu tutmadı. **Cemal Nadir'i** haftalık mecmua okuyucusu...

Ramiz, Akbaba'nın her sayısında kendi kendisini geçmiştir. **Cemal Nadir** de Cumhuriyet sayfalarında...

★

Ramiz hastaydı. Ağır hasta.. Onu, ilâç değil, belki ümit kurtarır diye, eski dostluğumun büyük sevgisiyle bir tecrübeye giriştim: Onu, tatlı, şakacı, uzun bir mektupla yine **Akbaba**'da beraber çalışmağa davet ettim.

Umduğum olmuştu. Gözlerinin içi sevinçle gülüyordu.

Ramiz'le bir konuşma

Değerli sanatkâr konuşmamızın ve soracağım suallerin mümkün olduğu kadar kısa ve özlü olmasını arzu ediyordu; Bu suretle karikatürün gayesi olan (az şeyle çok mâna ifade etmek) prensibine reportajımızda yer vermiş olacaktık.

Bu hususu göz önünde tutarak, ilk sualimi soruyorum:

— Karikatür sanatının başlangıcının eski Romalılar zamanına kadar götürebileceği ve karikatürün lâtince (caricare) hücum kökünden geldiği doğru mudur?

— Evet, bu sanatın eski bir maziye sahip olduğu doğrudur. Fakat bu daha ziyade o devir komediyen'lerinin giyinişlerinin ve çehrelerinin ridiculize edilişi şeklinde kabul edilmelidir. Karikatür etimolojik olarak hücum mânasına gelen «**Caricare**» kökünden gelmektedir. Buna göre karikatür «hücum edici» demektir. Fakat karikatür hücum etmez; iğneler... daha doğrusu karikatür «Bir şeyin, bir hâdisenin» foyasını meydana çıkarmaktır.

— Sizce karikatür nasıl olmalıdır? Sanatkârın partiler dışı bir görüşle hareket etmesi lâzım mıdır?

— Karikatür, resmin basitleştirilmiş ve sadeleştirilmiş, bir şekildir. Bu bakımdan karikatürde desen ve kompozisyon kudreti mühimdir. Karikatüristin resmi tam mânasiyle etüd etmesi, Anotomi, perspektif v.s. gibi resmin bütün bilgileriyle mücehhez olması lâzımdır. Karikatürde mübalâğa unsuru, normal ölçülerle mütenasip olmalıdır. Umumiyetle çizgi sadeliğine, ve çizgilerle lejand arasında tam uygunluk olmasına önem verilmelidir. Daima karşılıklı iki kişiyi, konuşturarak yapılan karikatürler monotonluk ifadesidir. Bir karikatürist muhtelif janrlarda karikatür yapabilir, gerek siyasî ve gerekse içtimaî mevzularda eser verebilir... Ben şahsen her nevi üzerinde çalışırım. Bu tıpkı neye benzer, biliyor musunuz? Karagöz perdesi çeşitli tiplere sahne olur... Hacivat da kendisidir, karagöz de... pişekâr da... Bunun için bir mecmuada siyasî karikatürlere de içtimaî karikatürlere de, diğer branşlarda karikatürlere de yer verilebilir... Bu bilhassa bizim memlekette hitap ettiği zümreyi çoğaltmak bakımından şarttır.

— Karikatürün esası resim olduğuna göre bugün resmin modernleşmesi, aşırı kübizme yönelmesi hakkında fikirleriniz nelerdir?

— Benim görüşüme göre modern resim, kendi kendisini karikatürize etmektedir... Bu bakımdan karikatürün aleyhinde bir cereyan... Çünkü halk

— Memurluktan tekaüt ettiler.
— Şimdi ne yapacaksın!..
— Eski meslek.. Kırtasiyecilik.

Fakat üç hafta sonra, telefonda, anlaşılmaz kelimelerle:

— Ellerim titriyor.. gözlerim kararıyor.. yapamıyorum! diye hıçkırdığını, yüreğimi parça parça eden bir aciyle duydum.

★

O, memlekete, bir ömür boyu neşe, tebessüm dağıttı. Hep bir ağızdan dua edelim! **Ruhu şâdolsun!**

Akbaba: 15 - 1 - 1953 **Yusuf Ziya ORTAÇ**

YENİ ZENGİNLER ADADA :

Eşek — Şu zenginlerde de insaf yok, bizim sırtımıza da müşteriye biner gibi biniyorlar!..

★

— Bazı muharrirler dehşetli atıyorlar...
— Acaba dehşetli de vuruyorlar mı?..

onları görmekle karikatür ihtiyacını temin etmiş oluyor...

— Dünkü ve bugünkü karikatür sanatımız hakkındaki görüsleriniz? Bizde bu sanatın ilk nâşirleri kimlerdir?

— Karikatür düne nazaran espri kuvvetini kaybetmiştir. Yetiştirmek saikiyle karikatür yapmak, sanat endişesini azaltmaktadır. Dünkü sanatkâr daha ziyade sanat endişesiyle hareket ediyordu bugünkü ise yetiştirmek saikiyle... Bizde karikatür sanatı oldukça eskidir. İlk karikatürler ermeni sanatkârlar tarafından «yapılıyordu.» Daha sonra karikatürist **Cem**'in «**Kalem**» ve «**Cem**» isimli mizah dergileri bizde modern karikatürün temsilcileridir. Halen Hürriyet Gazetesi sahibi **Sedat Simavî** Bey «**Diken**» isimli mizah mecmuasını çıkartmıştır. Harbi umumî, mütareke yıllarında ben de **Diken**'e karikatür çizerdim. **Sedat Nuri** Bey, **Aydede**'de **Rıfkı** da eski karikatüristlerdendir. Ben ilk olarak **Şeytan** gazetesinde karikatür yapmıştım müteakiben **Akbaba, Karikatür** dergilerinde, ve günlük gazetelerin hemen hepsinde çalıştım.

— Avrupa milletleri arasında karikatür sahasında en ziyade muvaffak olanlar kimlerdi?

— Her millet kendi çapında ve ayrı ayrı janrlarda muaffak olmaktadır... Ben şahsen en ziyade Alman karikatüristlerini takdir ederim.

Üstadı bir hayli meşgul etmiştim. Son olarak bir sual daha sormama müsaade etmelerini istiyerek dedim ki:

— Karikatür sanatının istikbalini nasıl görüyorsunuz?

— Bütün dünya memleketlerine nazaran mevzuları pek çok olan bizim memleketimizde, mevzu bulmasını bilen daha binlerce yeni karikatürist için çalışma imkânı var...

Ramiz Gökçe'nin bu nükteli cevabiyle konusmamıza son ermiştik. Gösterdiği yakın alâkadan dolayı kendilerine teşekkür ederek ve vakitlerini ziyadesiyle işgal ettiğim için özür dileyerek ayrıldım.

İşte Bâbıâli: Şubat 952 **R. Cen**

— Hanum efendi, sormak ayıp, kocanız kaptan mıdır?..

— Neden sordun?

— Caketi birkaç defa tornistan ettirmiş de!..

★

Ramiz — Acaba fırçam zülfü yâra dokundu mu?

Akbaba : 1926

Acı bir kayıp

Muallim mekteplerinin yetiştirdiği mizah üstadlarından, **Cemal Nadir**'den sonra, büyük sanatkâr **Ramiz**'i de kaybetmis bulunuyoruz. Ecel, onu da genç yaşta aramızdan ayırdı. Bugün mizah sahasında yetişen ve çizginin sihirli mânası altında cemiyete iğneler savuran gençlerimize hiç şüphe yok ki, Muallim mektebinden feyzalan bu iki üstad sanatkârın büyük tesirleri vardır.

Ramiz, İstanbul Darülmuallimin'inin henüz iki veya üçüncü sınıfında iken resme karşı olan istidadını büyük bir kabiliyetle göstermiş ve terbiyeci «Sâtı» Bey tarafından kurulan **«Terbiye ve Tedris»** dergisinin Muallim mektebinin talim heyeti tarafından devam ettirilen 1918 nüshalarında karikatürlerini neşre başlamıştı.

Modern psikoloji bilgileriyle yetiştirilen Ramiz, ilk iğnesini eski terbiyecilere batırıyor ve bu ilk karikatüründe, hocanın falakaya tuttuğu bir çocuk resmi altına şu ibareyi yazıyordu:

Nush ile yola gelmiyeni etmeli tekdir,
Tekdir ile uslanmıyanın hakkı kötektir.

1919 dan ve hele İstiklâl zaferinden sonra neşredilen mizahî mecmualarda Ramiz'in imzası bir yıldız gibi parlamağa başlamıştı. Cumhuriyetin ilânile husule gelen inkılâplar, gerek**Ramiz**'i ve gerek **Cemal Nadir**'i geniş ilham ufuklarına götürmüş ve o zamanlara kadar «günah» sayılan kadın karikatürlerinin neşrinde inkılâba çok büyük hizmet etmişler, cemiyeti bu inkılâplara yavaş yavaş alıştırmışlardır.

Ramiz'i bu cihetten bir kahraman görmekte haklıyız. O zamanlar, açık bir kadın karikatürkü çıktıkça tan'a uğrayan **Ramiz**, inkılâpçı vazifesinde devam etmiş, az zamanda, mizahın cemiyete nüfuz eden terbiyevî ve sosyal tesirleri elle tutulur şekilde görünmeğe başlamıştı ve çok nüktedan ve çok nükteperver olan Türk cemiyetinin, mizah, bu suretle aranılır bir hususiyeti haline gelmişti.

O, yalnız kadın ve delikanlı esprilerinde çok muvaffak bir sanatkâr olmakla kalmadı.. Siyasî karikatürleri 1930 dan, hele 1940 dan sonra tekâmüle uğradı. Tombul Teyzesi, hâlâ Atina mecmualarının son sayfalarında kopya halinde devam etmektedir.

Ramiz, son yıllarda birdenbire neden söndü?.

Bu, üzerinde durulacak bir noktadır. Sanat, sanat içindir. Hele mizah sanatı. Mizah sanatkârı siyasetin muvafakat denilen safına geçtiği an, cemiyetle birdenbire alâkasını kesmek mecburiyetinde kalır. Cemiyetten uzak bir sanatkâr ise, ister şair, ister muharrir, ister Ramiz gibi bir çizgi mübdii olsun; birdenbire boşlukta kalır. İşte o zaman manevî ölüm başlamış demektir.

Ramiz, 1945 de genişlemeğe başlıyan demokrasi rejimimizin ilhamiyle oklarını eski iktidara batırırken, 1950 yılında Demokrat Partinin o yeri işgal etmesiyle bilmeden kendisini yeni iktidarın saflarında buldu. Bazı idare heyeti âzalığına da seçildi. Cemiyette gördüğü aksaklıkları kalemine tevdi etmesi, bulunduğu partiyi zedeleyeceği, için, Türklük karakterinden doğan bir hisle bu konulara el uzatamadı.. İşte**Ramiz**'in vakitsiz ziyaına sebep olan hâdise budur. O günden güne içini ve dimağını yedi, harap etti. Bu örnek, basın âleminde çalışan her fert için bir ders verici misal olmalıdır. Sanatkârı manevî ölüme mahkûm eden en büyük âmil, siyasî bir teşekküle merbutiyetidir.

Babıâli ve Türk milleti, onun eserlerini her hafta nüktesine karşı nükteli tebessümiyle bekledi ve ona, kendisini mesut edecek şekilde maddî karşılığını da verdi. Yalnız ona mı?. Bugün bir çok karikatür sanatkârına da ayni maddî imkânı vermektedir. Fakat, bazı gençlerimiz henüz 15 - 20 yaşında bile olmadıkları halde **Ramiz** gibi bir mizah üstadının kalem mükâfatlarına ermek istiyorlar ve hattâ hayatlarını anlatırlarken, sanki dünyada hiç bir sanatkâr o mevkie kadar yükselmek için sıkıntı çekmemiş gibi, gençliklerine romantik bir çehre vermek sevdasına kapılıyorlar. Bu gibi genç sanatkârlara tasviyemiz, bu gibi sevdadan vazgeçmeleridir. Babıâliye önce para kazanılmağa gelinmez. İsim ve kalem kazanılmıya gelinir ve Babıâli hattâ ilk çizgileri neşredilen müstaid genç-

Cemal Nadir

Karikatür üstadlarımızdan **CEM** ve **RAMİZ**'e aid olan bu kitapta, şöhreti milli hudutlarımızı aşan, eşsiz sanatkâr **Cemal Nadir**'in hâtırasını da bir kaç karikatürüyle anmağı bir kadirşinaslık borcu saydık.

Cemal Nadir, yalnız bizim değil, dünya sanat severlerinin hatıralarında bile yaşatılmağa lâyik ibr üstaddı. Fakat ne yazıktır ki, medeni memleketlerde, büyük sanatkârlar için cildlerle eserler yayınlanır, daimi sergi ve müzeler kurulur, heykeller dikilirken, biz sadece Türk milletine değil, bütün insanlığa ve gelecek nesillere ibret dersi verecek mahiyette olan renkli ve renksiz karikatürleri, yağlıboya tabloları, gravürleri, yazı levhaları, yayınladığı albüm ve mecmuaları, yazı, fıkra ve hikâyeleri bir müzeyi rahatça dolduracak kadar bol olan büyük ve milliyetçi Türk sanatkârı **Cemal Nadir**'in hâtırasını ancak ölüm yıldönümlerinde bir kaç satırla anabiliyoruz.

(1902) yılında Bursa'da doğan **Cemal Nadir, 27 Şubat 1947** de hakkın rahmetine kavuşmuş, **30** yıldanberi onbinlerce eseri ve dâhiyane nükteleriyle bizi ne kadar çok güldürdüyse, öldüğü gün de hayranlarını o kadar çok ağlatmış ve milletçe duyulan teessür, yarattığı neş'eyi gölgede bırakacak kadar büyük olmuştu. Nur içinde yatsın!.

Hilmi Yücebaş

Cemal Nadir'in «**Amca Bey**»'i

lere umduğundan çok da akçe sağlamaktadır. Gençler, adım adım şöhret merdivenlerine çıkan **Ramiz** ve **Cemal Nadir**'den örnek almalıdır.

Allah rahmet eylesin.

Hergün: 6 - 1 - 953

M. Faruk GÜRTUNCA

Ramiz

Ramizi, Millî Mücadeleyi ve millî zaferi takip eden ilk yıllarda İzmir'de tanımıştım.

İzmir'in kurtluşundan sonra galiba ilk defa olarak Darülbedayi sanatkârlarıyle İstanbul gazetecilerinden bir heyet oraya gelmiş, muhtelif yerler arasında Anadolu matbaasını da ziyaret etmişti.

Ramiz, boynundan yeni bir ameliyat gecirdiği için, başı sargılar içindeydi. Yüzünün büyük bir kısmı kapalı olmasına rağmen gözlerindeki canlılık bende derhal zeki ve sevimli bir sanatkâr karşısında bulunduğum intıbaını uyandırmıştı.

Bu intıbaımda yanılmadığımı, o tarihten bugüne kadar geçen yılar bana fazlasıyle gösterdi. Ramizin dostluluğu, zekâsı kadar kuvvetliydi. Bunu da, ayni yıllar içinde, defalarca tecrübe ettim.

Ramiz, karikatürist unvanını kazanmış olmakla beraber, tam mânasıyle karikatürcü değildi. O, resmin bütün inceliklerini bilen ve çizen çok kuvvetli desinatörüydü.

Vatan: 6 - 1 - 953 **Sadun Galip Savcı**

Yargıç — Milletin parasını yerken vicdanının sesini duymadın mı?.
Suçlu — Hayır bay yargıç, duymadım... Sokakta çok gürültü vardı!.
(14 - 4 - 945)

O gerçekten dünya çapında bir sanatkârdı. Mukallit değildi. Büyük bir dünya karikatüristinden ilham almış değildi. Beynelmilel karikatür tekniğile Türk karikatürünü yaratmış ona beynelmelliğinden zerre kaybettirmiyerek yerlileştirmiş büyük bir sanatcıydı.

Nusret Safa COŞKUN

★

Cemal Nadir içki içmez, sigara içmezdi. Kahve bile kullanmazdı. Mufrit denecek derecede evcildi. Muayyen saatlerde evine gider, erken yatar, sabahtan öğle saatlerine kadar resimlerini hazırlar, saat beş sularında da Cumhuriyet'e getirirdi.

Doğan NADİ
(Cumhuriyet : 15/9/946)

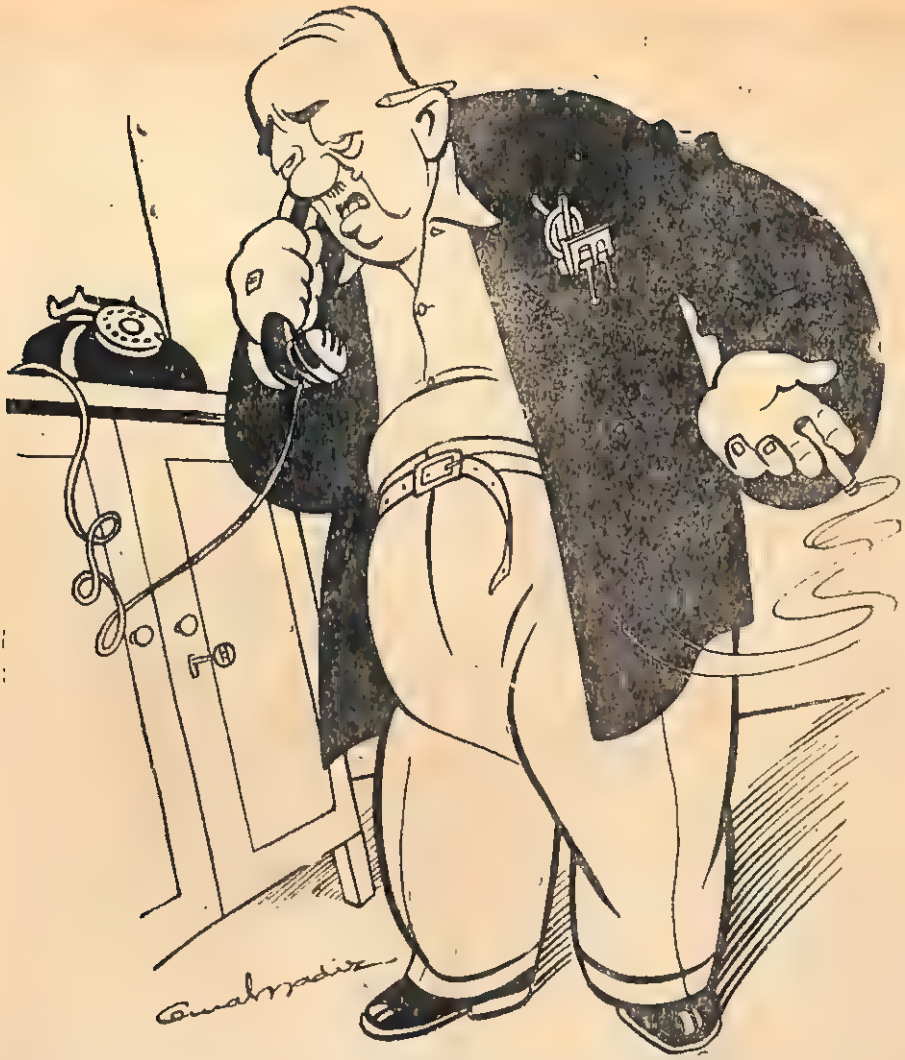

— Orası tımarhane müdürlüğü mü?.. Ben incesaz bahçesi direktörü falan filân!.. Efendim, adamcağızın biri gelmiş, bir masaya oturmuş, «Bana bir alkolsüz içki getirin!» diye tutturmuş.. Her halde bir tımarhane kaçkını olacak!. Rica ederim, delilere göz kulak olun.. Yoksa başımız derde girecek...

Merhum Cem'den sonra Türk karikatürünün önderi olan **Cemal Nadir Güler**, mevzuları ve çizgileriyle içinde bulunduğumuz devri ve insanlarını en güzel şekilde hicv etmesini bilmiştir. Mahallî konularıyle ölmezliğe erişen Cemal Nadir, bir yaratıcı için çok genç denilebilecek bir yaşta aramızdan ayrılmıştır. Bugün yaşasaydı, isabetl bir görüşe sahip fikirleriyle yeni karikatür anlayışının en kıymetli sanatçılarından biri olacağı muhakkaktı.

Türk karikatür sanatı, Cemal Nadir'e ebediyen minnettar kalacaktır.

Tef : 5 - 3 - 1955

Turhan SELÇUK

Son moda şikâyetlerden : **(Cumhuriyet: 10/6/946)**

— Hay Allah cezasını versin, gömleğimin düğmesi gene koptu!.. Bu ne biçim dèmokrasi?.. Bu ne biçim hükûmet?.. Bu ne biçim idare?.. Bu ne biçim...

Çizgi ile sosyoloji, felsefe ile edebiyat yapan ve Milletlerarası bir kudret olan Cemal Nadir'in güzel çizgilerini ve çizgiler üzerinde Nasreddin Hocayı yetiştirmiş bir memleketin zekâ gamzelerini ben burada anlatamam, kendiniz alır görürsünüz.

Nurettin ARTAM

Ev tellâlları — Şu enayiye bakın hele!.. Cebinde yüz bin lirası yok, sayfiyede köşk kiralamağa gelmiş!.. (2 - 4 - 945)

Cemal Nadir ve ideal

Cemal Nadir'in yolunu kestim:
— Hemen şimdi mi?

— Derhal..

— Şu anda benim için ideal saçlarımı kestirip başıma bir çekidüzen vermektir. Berbere gidiyorum. Ciddi mi soruyorsun yoksa?.

— Elbette.

— O halde, ciddi konuşayım; ideal insanda tıpkı unsurlar gibi beşikten mezara kadar ayni mâna ve kıymeti taşıdıkça idealdir. Yoksa hayatın şekillerine göre kalıp değiştirirse elbiseden kunduradan farkı kalmaz.

Yeni Gün: 15 - 4 - 1939 **F. K.**

Zamane hizmetçisi — Hanım ortalık süpüriy!.. Bey bulaşık yıhıy!.. Ben bu evin hizmetçısıyım.. Ne diyecaksan bağa di...

(13 - 4 - 945)

Yazı ile karikatür

Cemal Nadir'in ters yüz ederek komikleştirdiği Atasözlerinden:

Eceli gelen, cadde ortasında yürür..
Borçlu dumanlı havayı sever!..
Borç dediğin vermekle tükenmiyendir!...
Çok okuyan bilmez, çok kazanan bilîr!..
Zenginin hakkından batakçı gelir!...
Akılsız kadının zahmetini erkek çeker!...
Garip mübadilin yuvasını İskân Müdürü yapar!...
Para gelecek yerden senet esirgenmez!...
Kadının güzelliği dibîne şevk vermez!...
Gönlünü kaptıran tentürdiyotu hazırlar!...
Vermeyince defterdar, neylesin veznedar!..

Bursa: «Millî Sinema Mecmuası — 1927»

— Babamın babası!.. Köprü tahsildarı imiş...

— Türk maliyesine hizmetler etmiş bir adamın torunusun demek!.. Ne duruyorsun, milletvekilliğine adaylığını koy birader!..

Cemal Nadir'in eserlerini toplamalıdır

Sırayla, «Dalkavuk», «Amcabey», «İyimserle kötümser» gibi unutulması imkânsız tipler yaratıyordu. Hele o tostopan Amcabey.. Sanatkâr eserine hayrandır. Cemal Nadir de yarattığı Amcabeye hayran oldu. İki karikatürü bize cemiyetimizi pek mükemmel açıklar.

Onun hakkında başkaca ne söyliyebiliriz; san'atkâr eserleri yaşayanlardır. (Cemal Nadir) imzasını taşıyan her karikatür bugün de yarın da birer krymettir, yapan gibi. Bu öyle bir tip ki, Cemal Nadir onu değil, o, Cemal Nadir'i konuşturuyor, yaratıyordu.

Esprileri kadar çizgileri de kuvvetliydi; şahısların kaşları, gözleri velhâsıl bütün hareketleri topluca bir mâna ifade eder.

En büyük arzumuz Bursadaki (Cemal Nadiri Sevenler Derneği) nin bir an önce milli artistimizin eserlerini bir arada yaymasıdır.

Fikirler : 1947 **Emin N. AKTUNA**

(26/10/946)

(Raysızlıktan ötürü tramvayların sür'ati yarıya indikten sonra):

Bileteçi — Buyurun, tramvayla götürelim!..

Yolcu — yağma yok, benim acele işim var!..

Kendinden naklen bir şey anlatacağım. O, bundan bir sene kadar evvel çocuklara bir konferans vermişti. Konferansta çocuklara sormuş:

— Siz beni nasıl düşünürsünüz?

Bir küçük yavru, bir kız çocuğu kalkmış:

— Ben sizi, adam zannederdim; herkes gibi.

Ve biz, onu herkes gibi bir adam sandık. O, büsbütün başka çapta bir adamdı. Son senelerde tükenmez bir bedii pınar olan karihasından bize nükte, zarafet, müşahede ve tenkidler verdi. Eserleri her gün biraz daha inceldi. Son zamanlarda enternasyonal sınıfında yerleşti. Ve tam bu devrede iken Allah onu aramızdan aldı.

1947 **Burhan FELEK**

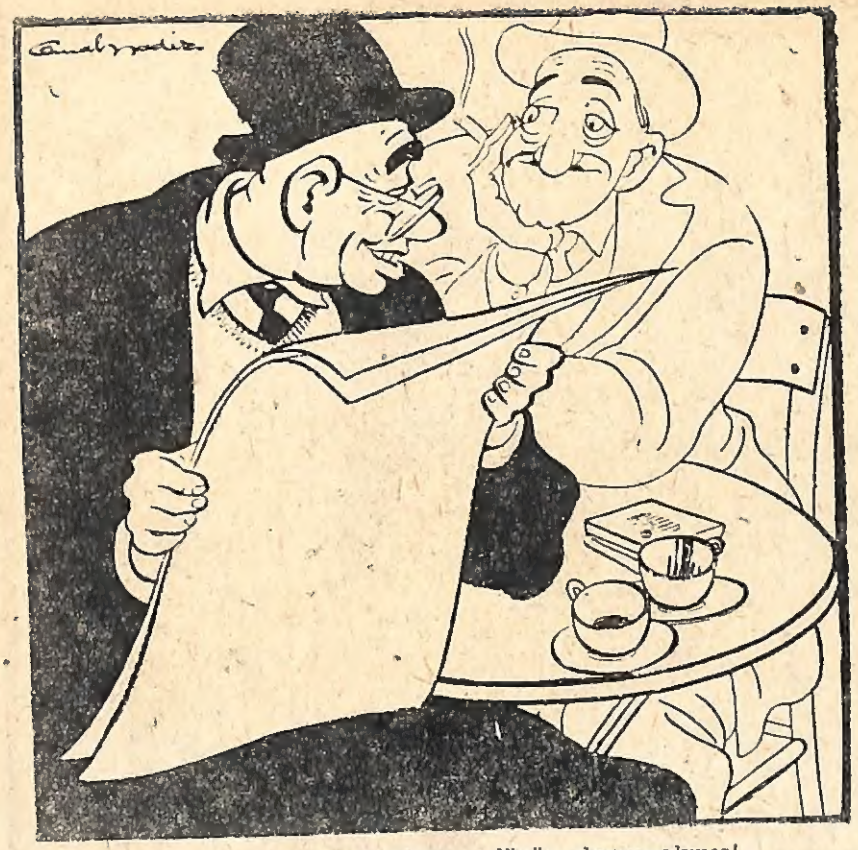

— Harb sonu dünyasında kavga, dövüş olmıyacakmış!..
— İyi ama insan oğlu kime çart curt edecek?..
— Merak etme, evlilik bak!..

(5 - 3 - 945)

Mezar taşına

NÜKTENİN yıldızı, resmin o büyük üstadı,
O mizah mübdii, hürriyetin eşsiz ra'dı,
Ne çabuk gürleyerek göklerimizden kaydı.
Öyle NADİR'di kemaliyle o üstün insan,
O CEMAL sırrına mazhar, o zarif, terbiyeli,
Bir dehâ tılsımı vermişti doğarken Yaradan
Mütevazı'dı, çizişlerde hünerliydi eli.
Amcabey bir düşünen kahkahanın mucididir,
En zeki sözle gelir matemi birden giderir,
Şimdi son bir sözü var bizlere: Kutsal Tekbir,
Taş atan fırçasının darbesi tam cür'etle
Yaşatan âbide olmuş onu her millette,
YÜCEL'in düşmüş EL'iyle yazılır târihi:
Ebedî ömre kavuşmuş yaşıyor Cennette.

Yusuf MARDİN

(YÜCEL: 1947)

— Eski ramazan gecelerinde «hayal» seyreder, eğlenirdik!..
— Eh, şimdi de hayal kurup eğleniyoruz!.. (5 - 9 - 945)

Bir hâtıra

Ona ait, kendi ağzından dinlediğim bir hâtırasını nakledeyim:

Cemal Nadir bir gün tramvayda, bermutad ayakta (!) geliyormuş. Yanında tanımadığı bir adam elindeki **Cumhuriyet** gazetesini evirmiş çevirmiş sağ alt köşeye, **Cemal Nadir**'in karikatürüne bakınca kahkahayı basmış ve üstadla omuz omuza sehayat ettiğinden bihaber gazeteyi üstada göstererek: «... **oğlu amma da yapmış ha!**» diye galiz bir iltifat savurmuş. **Cemal Nadir** takdir kabilinden olan bu küfürü kabul etmek mecburiyetinde kalarak: «**Hakkınız var**» diye gülümsemiş.

Dr. Ercüment BAKTIR

İÇİNDEKİLER

Bu kitapta (103) karikatür ve resimden başka, okuyacağınız konular :

3 Karikatür üstadlarımız
5 Üstad Cem ve hususiyetleri
6 Cem ile bir konuşma
9 Cem'e dair hâtıralar
11 Cem üzerinde tahliller
12 Mizah Felsefesi
19 Büyüklerin Karikatürleri
23 İlk büyük karikatürcümüz
28 Cem ve San'atı
29 Karikatüre kızılmaz.
34 Cem Dâvası «Şiir»
35 Ramiz Gökçe
36 Ramiz'den Fıkralar
38 Ramiz Gökçe anlatıyor
43 Bizi güldüren sanatkârlar
45 Ramizle konuşmalar
52 Ramizden hâtıralar
58 Ramiz ve san'atı
59 Ressam Ramiz vasfında «Şiir»
64 Ramizin son günleri
70 Üstad Ramiz hakkında
70 Cemal Nadir
71 Cemal Nadir hakkında düşünceler
74 Cemal Nadir ve ideal
75 Yazı ile karikatür
76 Cemal Nadir ve Eserleri
78 Mezar taşına «Şiir»
79 Bir hâtıra.

Yerinde bir nazariye :

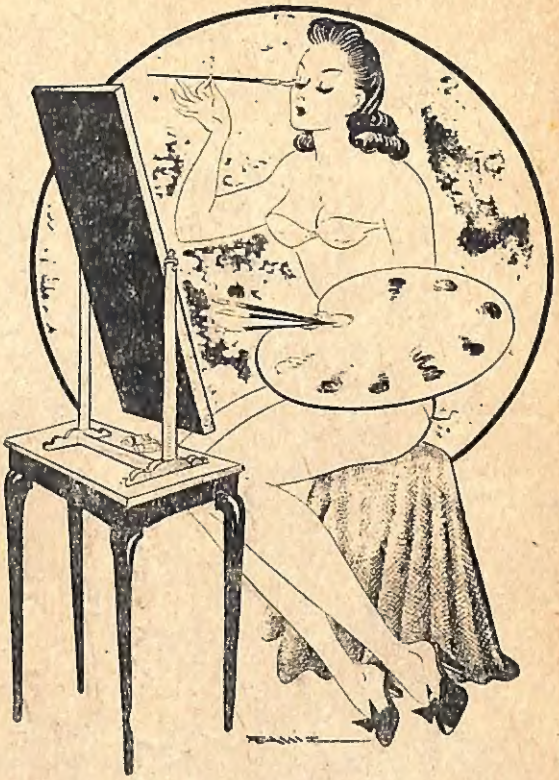

San'at, san'at içindir.

★

— Gel de şimdi (Himayei hayvanat) cemiyetinde âza olduğunu anlat bakalım!..

Kız — Kuru çeşmeler yıktırılacakmış..
Anne — Aman kızım, yavaş oku, baban duymasın, meraklanır!..